



JURIDISKA FAKULTETEN  
vid Lunds universitet

Sebastian Nessmar

# Ska vi ÄTA eller ska vi bråka?

En studie över ÄTA-arbetets reglering och  
roll som tvistefråga inom entreprenadrätten

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet  
30 högskolepoäng

Handledare: Henrik Norinder

Termin för examen: Period 1 VT 2016

# Innehåll

<b>SUMMARY</b>	<b>1</b>
<b>SAMMANFATTNING</b>	<b>3</b>
<b>FÖRORD</b>	<b>4</b>
<b>FÖRKORTNINGAR</b>	<b>5</b>
<b>1 INLEDNING</b>	<b>6</b>
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Metod och material	7
1.4 Avgränsningar	10
1.5 Disposition	11
<b>2 ALLMÄNT OM ENTREPRENADRÄTT</b>	<b>12</b>
2.1 Entreprenadavtal	12
2.2 Entreprenadrättens standardavtal	13
2.2.1 AB-systemet	13
2.2.2 Angående BKK	14
2.3 AB 04	14
2.3.1 Avtalsstruktur	14
2.3.2 Syfte med AB 04	15
2.4 Tolkning av AB 04	16
2.4.1 Att tolka avtal	16
2.4.2 Att tolka AB 04	17
<b>3 INLEDANDE ANMÄRKNINGAR OM ÄTA-ARBETEN</b>	<b>21</b>
<b>4 OM KONTRAKTSARBETEN</b>	<b>23</b>
4.1 Inledning	23
4.2 Omfattningen av kontraktsarbetena	23
4.3 Motstridiga uppgifter	24

<b>4.4</b>	<b>Dimensionerade förutsättningar</b>	<b>26</b>
4.4.1	Uppgiftsansvar	26
4.4.2	Förutsatt platsbesök	27
4.4.3	Fackmässig bedömning	28
4.4.4	Materialhantering	29
<b>4.5</b>	<b>Sammanfattning</b>	<b>29</b>
<b>5</b>	<b>BESTÄLLDA OCH LIKSTÄLLDA ÄTA-ARBETEN</b>	<b>30</b>
<b>5.1</b>	<b>Inledning</b>	<b>30</b>
<b>5.2</b>	<b>Beställda ÄTA-arbeten</b>	<b>30</b>
5.2.1	Skyldighet och rättighet	31
5.2.2	Ändring, tillägg och avgående	32
5.2.2.1	Ändringsarbete	32
5.2.2.2	Tilläggsarbete	32
5.2.2.3	Avgående arbete	33
<b>5.3</b>	<b>Likställda ÄTA-arbeten</b>	<b>34</b>
5.3.1	Merarbete p.g.a. oriktiga uppgifter	35
5.3.2	Merarbete p.g.a. arbetsrådets bestånd	35
5.3.3	Merarbete p.g.a. avvikelse från fackmässig bedömning	36
<b>5.4</b>	<b>Undantag från ÄTA-arbete</b>	<b>36</b>
<b>5.5</b>	<b>Rättsverkningar av ÄTA-arbete</b>	<b>37</b>
<b>5.6</b>	<b>Sammanfattning</b>	<b>37</b>
<b>6</b>	<b>FORMALIAFRÅGOR VID ÄTA-ARBETE</b>	<b>39</b>
<b>6.1</b>	<b>Inledning</b>	<b>39</b>
<b>6.2</b>	<b>Skriftlighetskrav vid beställda ÄTA-arbeten</b>	<b>39</b>
<b>6.3</b>	<b>Underrättelsekrav</b>	<b>40</b>
6.3.1	Underrättelse vid likställda ÄTA-arbeten	40
6.3.2	Underrättelse vid felaktigheter	41
<b>6.4</b>	<b>Oskälighetsregeln</b>	<b>41</b>
<b>6.5</b>	<b>Avtal om formaliakrav</b>	<b>43</b>
<b>6.6</b>	<b>Sammanfattning</b>	<b>45</b>
<b>7</b>	<b>ÄTA-ARBETE SOM TVISTEFRÅGA</b>	<b>46</b>
<b>7.1</b>	<b>Inledning</b>	<b>46</b>
<b>7.2</b>	<b>Skånör-fallet</b>	<b>46</b>
7.2.1	Bakgrund	46
7.2.2	Tvistefrågor	46
7.2.3	Analys	48

<b>7.3 Sandås-fallet</b>	<b>50</b>
7.3.1 Bakgrund	50
7.3.2 Tvistefrågor	50
7.3.3 Analys	51
<b>7.4 Bureca-fallet</b>	<b>53</b>
7.4.1 Bakgrund	53
7.4.2 Tvistefrågor	53
7.4.3 Analys	54
<b>7.5 Sammanfattning</b>	<b>55</b>
<b>8 DISKUSSION OCH SLUTSATS</b>	<b>57</b>
<b>8.1 Inledning</b>	<b>57</b>
<b>8.2 Diskussion</b>	<b>57</b>
8.2.1 <i>Varför uppkommer tvist?</i>	57
8.2.2 <i>Hur kan tvister undvikas?</i>	61
<b>8.3 Slutsats</b>	<b>65</b>
<b>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</b>	<b>67</b>
<b>RÄTTSFALLSFÖRTECKNING</b>	<b>70</b>

# Summary

After a contract of construction is agreed upon the regulations regarding ÄTA-works<sup>1</sup> in AB 04 provides comprehensive opportunities to change the nature and extent of work to ensure an adequate creation. This distinguishes constructive contracts from other agreements, but is a necessity to compensate for changes in developer preferences and external factors which can occur during an extensive and time-consuming construction process. A satisfactory end result is the purpose, which causes a contract given right/obligation to perform ÄTA-work during the construction.

The system in AB 04 in which ÄTA-works is regulated is found in chap. 2, partly comprising ordered-, partly assimilated ÄTA-works. An ordered ÄTA-work exists if the developer changes, adds to or cancels work included in the original assignment. Changes and cancellations can be made at any time without restriction, while additional demands need to be associated with the original agreement. Assimilated ÄTA-works arise regardless of the will of a developer when substandard specifications must be complemented by a contractor's substantiated presumption. An entrepreneur can presume that information provided by the developer is truthful, that the constructing area is as appeared during a site visit and that the area is construed as a professional might assume. Should a substantiated presumption be showed incorrect then the contractor shall be compensated for extra work performed. Assimilated ÄTA-works are regarded the same as if ordered, and are therefore given the same legal consequences.

The occurrence of an ÄTA-work is subject to a number of effects including those most important, which are entitlement to additional compensation and time adjustment. But these consequences depend on whether the contractor can demonstrate compliance. Ordered ÄTA-work must be preceded by a written order, and assimilated ÄTA-work must be notified to the developer. Otherwise the contractor receives payment for performed labor only if it would seem unreasonable if no compensation was given. The assessment to prove unreasonableness consists of a discussion regarding the contractor's loyalty and justifiability in their actions.

Three contemporary judgments' discussed contentious disputes pertaining to ÄTA-works. Common to all cases was that the disputable issues almost exclusively were about lack of form before performing ÄTA-work, with the result that the work in question was not rewarded. The reason why problems occur seems to be either a lack of legal expertise, or induced by the contractor's malicious use of a developer's ignorance. The problem could be addressed if BKK, the main construction industry association, took responsibility for their principals' lack of expertise, and somehow ensured legal knowledge.

---

<sup>1</sup> Swedish abbreviation meaning work caused by changes, additions or cancellations.

Thus the construction market would stabilize and its parties would carry out construction with more cost efficiency. Both will be aware of the other party's knowledge in question which should create clear incentives for the creation of routines and sound management of ÄTA-works.

# Sammanfattning

Efter att entreprenadavtal ingåtts ges i regelverket om ÄTA-arbeten i AB 04 en omfattande möjlighet att förändra arbetets karaktär och omfattning för säkerställande av en fullgod färdig entreprenad. Detta särskiljer entreprenadavtalet från andra avtal men är en nödvändighet. Omförhandlingsinstitutet kompenserar för ändrade preferenser och yttre omständigheter som kan uppkomma under ett omfattande och tidskrävande entreprenaduppdrag. Ett tillfredställande slutresultat är således syftet med ett entreprenadavtal, vilket föranleder en för entreprenören avtalsstadgad rättighet/skyldighet att utföra ÄTA-arbeten under pågående entreprenad.

Regelverket om ÄTA-arbeten återfinns i AB 04 kap. 2, reglerandes dels beställda-, dels likställda ÄTA-arbeten. Ett beställt ÄTA-arbete föreligger om beställaren beordrar antingen ändringar, tillägg eller avgående arbeten i förhållande till det ursprungliga uppdraget. Ändringar och avgående arbeten kan beställas relativt fritt medan tillägg förutsätter samband med de ursprungliga arbetena. Likställda ÄTA-arbeten uppkommer oberoende av beställarens vilja när ett undermåligt förfrågningsunderlag måste kompletteras med dimensionerade förutsättningar. Entreprenören har rätt att hålla beställarens uppgifter för sanna, att arbetsområdet förhåller sig som givet efter platsbesök eller fackmässig bedömning. Slår dessa förutsättningar fel regleras merarbete som likställt ÄTA-arbete, vilket föranleder samma rättsverkningar som vid ett beställt ÄTA-arbete.

Ett ÄTA-arbete är föremål för en rad rättsverkningar, varav de viktigaste utgör rätten till ersättning för utfört merarbete samt erforderlig tidsjustering. Men rättsföljderna är beroende av om entreprenören kan påvisa formenlighet. Beställda ÄTA-arbeten måste föregås av skriftlig beställning, och likställt ÄTA-arbete måste underrättas beställaren. Har så inte skett erhåller entreprenören ersättning endast om det skulle förefalla oskäligt att så inte sker. Oskälighetsbedömningen består av en bedömning av entreprenörens lojalitet och försvarbarhet i sitt agerande.

I tre samtida tingsrättsavgöranden diskuteras tvistefrågor berörandes ÄTA-arbeten. Gemensamt för alla fallen var att tvistefrågorna nästintill uteslutande handlade om bristande formenlighet innan utförande av ÄTA-arbete, vilket fick till följd att arbetet i fråga inte ersattes. Anledningen att problem av förevarande slag förekommer torde vara en brist på juridisk kompetens från part eller ett av entreprenören otillbörligt utnyttjande av beställarens okunskap. Problemet skulle kunna åtgärdas genom att BKK som branschorganisation tog ansvar för dess huvudmäns bristande kompetens och på ett eller annat vis säkerställer juridisk kunskap. På så sätt stabiliseras entreprenadmarknaden och parterna kan utföra entreprenad med mer kostnadseffektivitet. Båda är medvetna om motpartens kunskaper i ämnet vilket torde skapa klara incitament för skapandet av rutiner och fullgod hantering av ÄTA-arbeten.

# Förord

I med denna uppsats avslutar jag mina studier i juridik vid Lunds universitet. Vid åtskilliga tillfällen var jag övertygad om att jag inte skulle ta mig igenom utbildningen och vid mer än ett tillfälle har jag funderat på att söka mig till något fiskeri i Nordnorge, och rensa inälvor tills jag avlägsnat alla spår av aktiebolagslagen från min själ. Men likväl, tusentals studietimmar och lika många bakfyllor senare är jag nu en draglig, välutbildad samhällsmedborgare. Vem hade kunnat tro det?

Några personer förtjänar särskilda tack för den roll de spelat i mitt liv under dessa år. Ett tack till bröderna Tjellström, Otaube och Viktor vars underbara närvaro gjort utbildningen uthärdlig och juridik fullständigt *juridiculous*. Tack till mamma och pappa för att med kärlek och omsorg stöttat mig genom utbildningen, samt för att ha rättat varenda uppsats jag skrivit (och varje gång konfunderat frågat sig själva vad meningen med just detta luddiga alster månde vara). Stort tack till min sambo Johanna och vår katt Cindy, som fyllt mitt liv med omåttlig kärlek, glädje och lycka trots att jag är en gnällig neurotiker 85 % av tiden.

Dessutom ett hejdundrande hurra för Henrik Norinder, min käre handledare och facebookvän. HURRA! Oavsett arbetsbörda tog Du dig alltid tid att läsa mina långa, oroliga mejl och mina många utkast. Du kom med lugnande ord och värdefull input varav utan denna uppsats aldrig blivit färdigställd i tid.

Slutligen ett citat från min barndomsidol och visdomskälla som beskriver den motivation jag lyckades anamma i elfte timmen för att skriva klart förevarande uppsats:

*"Alright brain, I don't like you and you don't like me. But let's just do this, and I can go back to killing you with beer."* - Homer J. Simpson

Skål!

Lund den 16 maj 2016,

Sebastian Nessmar



# Förkortningar

AB	Allmänna bestämmelser för byggnads- anläggnings- och installationsentreprenader
ABK	Allmänna bestämmelser för konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsvksamhet
ABT	Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten
AB-U	Allmänna bestämmelser för utförandeentreprenad
AMA	Allmän material- och arbetsbeskrivning
AMA AF	Administrativa föreskrifter med råd och anvisningar för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader
AvtL	Avtalslagen (1915:218)
BKK	Byggandets kontraktskommitté
KtjL	Konsumenttjänstlagen (1985:176)
KöpL	Köplagen (1990:931)
HD	Högsta domstolen
LOU	Lagen om offentlig upphandling (2007:1091)
NJA	Nytt juridisk arkiv avdelning I
STF	Svenska Teknologföreningen
VVS-arbete	Värme-, ventilation- och sanitetsarbete
ÄTA-arbete	Ändring-, tilläggs- samt avgående arbete

# 1 Inledning

## 1.1 Bakgrund

Entreprenadavtalet utgör en särart inom avtalsrätten. Särskiljande är framförallt den för entreprenad unika möjligheten att efter ingått avtal förändra detsamma. Då ett entreprenadarbete ofta är ett stort och långlivat projekt kan förutsättningar förändras under arbetets gång. Det är nästintill omöjligt för en beställare att få med allt material som senare visar sig krävas vid avtalsingående. Ändringar blir oundvikliga.

Som förklarat av Johansson är det inte kontraktet som ska genomföras utan entreprenaden.<sup>2</sup> Entreprenaden utgörs inte enbart av kontraksarbeten utan kompletteras med ÄTA-arbeten för att sedermera bli de slutliga entreprenadarbetena. För att respektive part ska få önskvärd utgång gäller det att således att vara uppmärksam på under arbetet uppkomna ÄTA-arbeten - dvs. *Ändrings-*, *Tilläggs-* och *Avgående* arbeten. ÄTA-arbete definieras och regleras i bland annat AB 04<sup>3</sup>. Tillkommen efter kompromisser mellan dominerande parter från båda läger, entreprenörer och beställare, så utgör AB 04 det vanligaste avtalsunderlaget för utförandeentreprenader. Exakt hur avtalsbestämmelserna om ÄTA-arbeten ska tolkas i AB 04 är därför något som både beställare och entreprenör bör erhålla fullständig kunskap om i avtalsrelation.

Problem uppenbarar sig regelbundet vid förekomsten av ÄTA-arbeten. Följaktligen handlar en stor del av entreprenadrättsliga tvister om ÄTA-frågor. Bara i allmän domstol finns hundratalet fall i fråga, möjligen fler i skiljenämnder. Parternas motstående intressen blir extra tydliga vid ÄTA-frågor. Beställaren vill antagligen få en exceptionell färdig anläggning till minsta möjliga kostnad, medan entreprenören med största sannolikhet vill erhålla så hög ersättning som möjligt för minimal arbetsinsats. Med antalet tvister i beaktande verkar inte ÄTA-systematiken, och balansregleringen däri, i AB 04 fungera optimalt. Systemet verkar tillsynes otillräckligt vilket är föga önskvärt då ändringsmöjlighetens funktion är vital för ett effektivt entreprenadavtal som fortlöpande måste förändras.

För att ett entreprenadavtal ska få önskad utgång måste avtalet på bästa sätt möjliggöra att ÄTA-arbeten kan hanteras inom avtalsförhållandet så smidigt som möjligt. Då dess existens är oundviklig krävs ett avtal som möjliggör och förenklar hantering av ändrade förhållanden.<sup>4</sup> I detta ligger att antalet tvister i fråga hålls till ett minimum - ÄTA-arbetet ska utföras, inte tvist!

---

<sup>2</sup> Se bl.a. Johansson, 2005, s. 199.

<sup>3</sup> Av BKK utgivna "Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader".

<sup>4</sup> Samuelsson, 2011, s. 26.

## 1.2 Syfte och frågeställning

Vad denna uppsats ämnar utreda är att förklara varför tvister om ÄTA-arbeten uppkommer. Utredning kommer först och främst bestå av en genomgång av gällande rätt där ÄTA-institutet i AB 04 detaljerat förklaras. När så har skett sker en granskning av rättsfall där tvistefrågan rör ÄTA-arbete. En kvalitativ undersökning görs där typiska tvistefrågor urskiljs. Genom att härleda denna undersökning bak till gällande rätt bör de svårigheter som uppenbarligen existerar inom entreprenadavtalet kunna förklaras. På så sätt är intentionen att belysa de delar av ÄTA-institutet som återkommande är föremål för tvist för att sedan diskutera potentiella förbättringar för att skapa ett smidigare och enklare avtal.

För att underlätta denna kritiska undersökning av gällande rätt har följande frågeställningar formulerats:

- ❖ *Hur regleras ÄTA-arbeten enligt AB 04?*
- ❖ *Vilka tvistefrågor aktualiseras typiskt vid problematik grundad i avtalsvillkor om ÄTA-arbete enligt AB 04?*
- ❖ *Varför uppkommer ovan nämnda tvistefrågor gällande avtalsvillkor om ÄTA-arbeten enligt AB 04?*

Frågeställningarna relateras fortlöpande under framställningens gång. Sista kapitlet utgör sedan en sammanfattande genomgång av utredningens utfall samt en djupare analys av frågorna.

## 1.3 Metod och material

För att uppfylla ovan nämnda syften och besvara frågeställningarna kommer en rättsdogmatisk metod att användas. En rättsdogmatisk metod ämnar utreda vad som är gällande rätt med utgångspunkt i för utredningen relevanta rättskällor; traditionellt lagar, förarbeten, praxis samt doktrin.<sup>5</sup> Rättsdogmatiken har stora likheter med den rättskipande arbetsmetoden, syftet är att utreda vad som utgör gällande rätt för att sedan kunna applicera funnen rätt på ett givet problem.<sup>6</sup>

Jareborg framhåller dock att en rättsdogmatiker inte är fullständigt bunden till gällande rätt. All vetenskap har till viss del som syfte att åstadkomma nya och effektivare lösningar när så krävs. Att inom rättsdogmatiken finna optimala lösningar är därför inte problematiskt, då all vetenskap i viss mån handlar om utveckling till det bättre.<sup>7</sup> Sandgren menar att en rättsdogmatiker är oerhört fri i sin undersökning. På detta vis ges möjlighet att använda

---

<sup>5</sup> Kleineman, 2013, s. 21.

<sup>6</sup> Jmf. Bernitz, 2012, s. 247.

<sup>7</sup> Jareborg, 2004, s. 4.

värderingar samt källor utan direkt koppling till gällande rätt för att diskutera tänkbara lösningar.<sup>8</sup> Ett kritiskt perspektiv läggs på gällande rätt, frihet ges dogmatikern att underbygga sin kritik, så länge praktiska frågor behandlas.<sup>9</sup> Det är dock viktigt för klarhetens skull att hålla isär dessa ställningstaganden som får *de lege feranda*-karaktär, vad rätten borde vara, från framställningen angående vad som utgör gällande rätt.

Denna metod ska nu appliceras på relevant problematik. Först och främst återskapas gällande rätt. Genom att använda en för entreprenadrätten relevant rättskällevärd förklaras *de lege lata* gällande ÅTA-arbeten. Den reglering som finns enligt AB 04 i frågan återskapas och systematiseras. Det system som beskrivs ska sedermera kritiskt granskas och frågan ska ställas vad rätten borde vara. För att underbygga denna utredning görs en genomgång av underrättsfall, där praktiska problem i gällande rätt belyses. Med utgångspunkt i uppenbarade problem och gällande rätt försöker optimala lösningar härledas.

Några revideringar bör ske i rättskällevärd för användning av en rättsdogmatisk metod. Entreprenadrätten är i Sverige inte reglerad i lag. Detta gör att vare sig lagtext eller förarbeten kan användas mer än genom analogier. Framställningen utgår istället från AB 04, vilket har en stor breddningsgrad på entreprenadmarknaden (inte helt olik lag). Som motsvarighet till förarbeten finns vissa utgivna motiv, senaste är Motiv 72, men dessa utgivningar har varit sparsamma. BKK har sedermera använt till avtalstexten tillställda kommentarer för att förklara dess innebörd. Men någon djupare analys av avtalstexten ges inte, utan en praktisk förklaring vid applicering.

Praxis kan användas för att förklara rättsläget men prejudicerande mål är få. Entreprenadavtalets parter använder sig ofta av skiljeförfarande<sup>10</sup> och de tvister som når allmän domstol förlikas ofta innan prejudicerande instans. Som diskuteras nedan har en utveckling skett där HD utvecklat flera prejudikat angående entreprenadavtalet, dock har jag inte hittat något avgörande som berör ÅTA-arbetet och dess innersta natur. Viss ledning kan ges ur skiljedomar, dock med minskat rättsligt värde. BKK har sammanställt enligt dem viktiga skiljedomar i *Så gick det: Domar och tvister i entreprenadrättstvister*<sup>11</sup>. Sammanställda avgjorda mål torde bestå av vad BKK som avtalsskapare anser vara riktiga avtalstolkningar.<sup>12</sup> Rättsfallssamlingen har dock några år på nacken och har endast värde i de fall relevant bestämmelse i AB 04 innehåller samma lydelse som ur motsvarande standardavtal i aktuellt rättsfall. Men som Samuelsson diskuterar i sin monografi så bör skiljedomar beaktas med kritiska ögon. Syftet med skiljedomar tenderar att vara att skapa en så bra lösning som

---

<sup>8</sup> Sandgren, 2005, s. 651f.

<sup>9</sup> Kleineman, 2013, s. 21f.

<sup>10</sup> Jmf. AB 04 kap. 9-10.

<sup>11</sup> Thunell, 1995.

<sup>12</sup> BKK har även i uttalanden till HD hänvisat till samlingen. Se ex. yttrande i mål nr T 1998-02.

möjligt för båda parter, inte att skapa rätt.<sup>13</sup> Vidare har BKK:s ställning som uttolkare försvagats avsevärt i med HD:s intåg på entreprenadrättens arena. Skiljedomarna får därför ett lågt tolkningsvärde, men kan vara belysande vid oklarheter och ge ledtrådar om hur entreprenadrätt klassiskt har förståtts.

Den viktigaste rättskällan för denna framställning blir doktrin. Då entreprenadrätten mest riktar sig till praktiker saknas ofta djupgående juridiska analyser av rättsläget. Men Samuelsson<sup>14</sup> och Andersson m.fl.<sup>15</sup> behandlar båda entreprenadrätten ur ett mer juridiskt perspektiv. Särskilt Samuelssons bok *Entreprenadavtal* från 2011 innehåller en klartänkt analys av kontraktsarbete och ÄTA-frågor. Samuelsson har lagt upp sin utredning enbart utifrån AB 04 vilket ger plats åt längre gångna juridiska resonemang. Annars tenderar den entreprenadrättsliga litteraturen ha karaktär av praktisk handbok. Alla existerande standardavtal behandlas och den djupa analysen sinar. Samuelsson formulerar många skarpa tankar om kontrakts- och ÄTA-arbeten som jag ämnar bygga vidare på. Att monografin utgår från ändrade förhållanden som problemställning, vilket ÄTA-arbeten utgör en oundgänglig del utav, är extra givande för min framställning.

För framställningen är även den överhängande praktiska naturen i entreprenadrätten relevant. För en djupare förståelse av, samt för att underlätta en kritisk granskning av, gällande rätt behövs inte enbart regleringen av ÄTA-arbetet förklaras. Således inte bara hur, utan även varför ett sådant arbete uppstår. För att förklara detta finns stor hjälp att finna i doktrin då de flesta monografier i ämnet har en praktisk utgångspunkt med handboks-karaktär. Johansson<sup>16</sup> och Liman<sup>17</sup> ger mycket detaljerade redogörelser för de praktiska aspekterna som existerar sida vid sida med det rent juridiska.

Vid trångmål får analogier och tankegångar hittas i närliggande rättsområden. Många gånger går inte den exakta tolkningen av en bestämmelse i AB 04 att finna via de rättskällor som traditionellt finns att tillgå. Istället kan ledning ges ur närliggande rättsområden. Allmän avtalsrätt och den standardiserade avtalsrätten kan behandlas vid behov. Köprätten har flera anknytningspunkter till entreprenadrätten och försiktiga analogier kan ske från KöpL och KtjL. När det gäller att förklara ÄTA-regleringen i AB 04 lär den dispositiva rätten ge väldigt få analogimöjligheter eftersom något liknande regelverk saknas i andra avtalstyper. Närliggande delområden inom den dispositiva rätten blir således viktiga för uppsatsen som hjälpmedel i att förstå entreprenadrätten som avtalsform. Mer preciserat, att förstå ÄTA-arbetets vara i entreprenadrätten och inte vara i resterande delar av avtalsrätten. Hur tolkning sker inom entreprenadrätten behandlas vidare nedan.

---

<sup>13</sup> Samuelsson, 2011, s. 35ff.

<sup>14</sup> Samuelsson, 2011.

<sup>15</sup> Andersson m.fl., 2013.

<sup>16</sup> Johansson, 2005.

<sup>17</sup> Liman, 2007.

Ovan nämnda rättskällor utgör alla en integrerad del i vad som är entreprenadrätten, och med hjälp av dem kommer gällande rätt kunna systematiseras och förklaras. Men den rättsdogmatiska metod som formulerats ämnar utmynna i ett ställningstagande *de lege feranda* och för att landa i ett sådant krävs underlag utöver gällande rätt. Om jag diskuterar vad rätten borde vara enbart utifrån gällande rätt kommer den lösning som formuleras vara oerhört subjektiv och byggd på personliga åsikter om bestämmelserna ifråga. När det gäller att kritiskt granska ett rättsområde som är föremål för en stor mängd tvistemål är det mer logiskt att underbygga analysen i vad som behandlas i dessa. Entreprenadavtalet bygger på en balans mellan parterna och ett åstadkommande av bästa möjliga utfall för dessa, en tvist är aldrig detta utfall. En tvist innebär att minst en av parterna är missnöjd med hur entreprenaden artat sig. För att bestämma vad rätten borde vara måste därför vanliga tvistefrågor behandlas och ett minimerande av dessa diskuteras.

Således kommer ett kvalitativt urval av underrättspraxis användas för att belysa vilka frågor av ÄTA-institutet som blir föremål för tvister. Fallen har valts ut enligt vissa kriterier. Först och främst rör det sig om aktuella fall som behandlar AB 04, och alltså rådande lydelse. På så sätt säkerställs aktualiteten i den data som inhämtas. För att ge en representativ bild av hur tvisteläget ser ut enligt gällande rätt görs ett urval som inkluderar rättsfall berörande ÄTA-frågor inom en viss tidperiod. Då detta är en begränsad uppsats behandlas endast domar som fallit det senaste året. Slutligen behandlas primärt fall från tingsrätt då den prejudicerande aspekten av rättsfallen saknar värde. Det som ska utvärderas är typiska problem för ÄTA-institutet. Fall som nått högre instans tenderar att ha särskiljande och speciella drag, annars saknas anledning att ge prövningstillstånd.

## 1.4 Avgränsningar

För att hålla arbetet inom ramen för vad som är möjligt att utreda under en termin så har vissa avgränsningar behövt göras. Först och främst kommer uppsatsen enbart att behandla standardavtalet AB 04. Det innebär att andra närliggande standardavtal (ABT, ABK etc.) inte kommer behandlas. Utredning behandlar alltså huvudsakligen ÄTA-arbeten vid en utförandentreprenad. Om inget annat sägs gäller det beskrivet rättsläge en entreprenad där entreprenören enbart har ett utförandeansvar enligt de kontraktshandlingar som är framtagna av beställaren, samt tillkommande ÄTA-arbeten. Alla hänvisningar till avtalsrum kommer vara till AB 04.

Även offentliga aktörer kan använda sig av AB 04 vilket skapar intressanta frågor. ÄTA-arbeten kan under vissa omständigheter behöva genomgå upphandling enligt LOU. Hur detta förhåller sig kommer inte behandlas i denna uppsats. Istället kommer enbart avtal mellan privata aktörer behandlas. Upphandlingselementet är dock inte irrelevant eftersom att även privata aktörer kan använda sig av ett sådant förfarande för att säkerställa konkurrens och erhålla bästa möjliga entreprenadpris.

När det gäller själva utredningen av ÄTA-arbetets natur så begränsar sig framställningen till ÄTA-arbetets kärna. Vad som är ett ÄTA-arbete, hur det uppkommer och varför. Det betyder att de rättsverkningar ett ÄTA leder till inte behandlas mer än översiktligt då det inte är rättsverkningarna som är föremål för tvist. En rättsverkning är ett utfall som oundvikligen sker om vissa omständigheter föreligger. Det är då existensen av omständigheten som diskuteras, inte själva följden. Rörande ÄTA-arbeten innebär existensen av ett regelrätt ÄTA-arbete kostnadsreglering, tvisterna berör då frågan om ett regelrätt ÄTA-arbete föreligger. Den ekonomiska hantering som ÄTA-arbeten leder till, med tillhörande kostnadsreglering, lämnas därför huvudsakligen därhän.

## 1.5 Disposition

Nedan följer en kortare disposition att använda som hjälpmedel vid läsning och förståelse av den fortsatta framställningen. Syftet med varje kapitel förklaras för att uppsatsens röda tråd och stringens ska vara tillräckligt tydlig:

- ❖ *Kapitel 2* ger en allmän överblick och förklarar de delar av entreprenadrätten som är nödvändiga för att en läsare med juridisk sakkunskap ska förstå den fortsatta framställningen. AB 04, dess syfte och metodik förklaras för att sätta ÄTA-arbetet i ett sammanhang.
- ❖ *Kapitel 3* ger några inledande anmärkningar om ÄTA-arbete genom att förklara entreprenadavtalets oundvikliga karaktär som öppet ramavtal och slutligen vad ett ÄTA-arbete är i dess fundament.
- ❖ *Kapitel 4* innebär en genomgång av relevanta bestämmelser rörande kontraktarbete. Redogörelsen förklarar vilka arbeten som utgör del av kontraktet och hur dessa enligt AB 04 bestäms.
- ❖ *Kapitel 5* utvecklar dels beställda, dels likställda ÄTA-arbeten. Häri förklaras utförligt vilka möjligheter som finns att förändra kontaktarbete.
- ❖ *Kapitel 6* diskuterar de formaliakrav som ställs på parterna för att ett ersättningsgillt ÄTA-arbete ska anses föreligga.
- ❖ *Kapitel 7* utgör en genomgång av den underrättspraxis som utgör underlag för en kvalitativ undersökning av tvister om ÄTA-arbeten. Tvistefrågorna i de olika fallen preciseras och en samlad bild av problemen i ÄTA-institutet kan belysas.
- ❖ *Kapitel 8* utgör en analys av vad som framkommit i uppsatsen. Resultatet av föregående kapitelns undersökning diskuteras utifrån gällande rätt och potentiella förbättringar i ÄTA-institutet diskuteras. Uppsatsen avslutas med sammanfattande slutsatser och återknyter till frågeställningar samt syfte.

# 2 Allmänt om entreprenadrätt

## 2.1 Entreprenadavtal

Vid definierandet av entreprenadavtal ger svensk lag ingen hjälp. Konsumententreprenader faller under KtjL men reglering av kommersiella entreprenader saknas i lag.<sup>18</sup> Doktrin får istället förklara begreppet. Olika författare definierar avtalsformen på olika sätt. Hellner m.fl. behandlar entreprenadavtal som en form av arbete på annans egendom, medan C. Ramberg istället drar paralleller till tjänsteavtal.<sup>19</sup> Samuelsson beskriver entreprenadavtal som "*sådana avtal där den ena parten (entreprenören) åtar sig att inom angiven tid utföra vissa avtalade bygg- och anläggningsarbeten och där den andra parten (beställaren) är tillförsäkrad en rättslig kompetens att fortlöpande ändra motpartens åtagande under avtalets löptid (ändringsbefogenhet)*"<sup>20</sup>.

Entreprenadrätten särskiljer sig gentemot tjänste-, köpe- och uppdragsavtal då det innehåller många egensinniga och avskiljande karaktärsdrag.<sup>21</sup> Samuelssons definition passar enligt min mening bäst på entreprenadavtalet då han behandlar avtalet som en självständig avtalsform. Att ändringsrätten är en central del av entreprenadrätten är även något denna framställning utgår från. Andra författare tenderar att försöka tvinga in entreprenadrätten i ett fack, vilket inte tillräckligt belyser dess självständiga drag. Den mest särskiljande aspekten som Samuelsson framhåller är den i avtalet fundamentala rätten för beställaren att under löpande entreprenad förändra uppdraget. Ändringsbefogenheten kan inskränkas men aldrig helt lämnas därhän. Detta ger entreprenadavtal karaktär av öppet ramavtal, och är samtidigt särskiljande nog för en självständig avtalsform.<sup>22</sup>

Ett entreprenadavtal ingås ofta efter upphandling. Beställaren låter potentiella entreprenörer ta del av ett förfrågningsunderlag som beskriver det arbete som ska utföras.<sup>23</sup> Entreprenörerna räknar på detta underlag och inkommer med pris till beställaren. Förfrågningsunderlag kan i detta anbud accepteras alternativt tillställas med för anbudet gällande invändningar.<sup>24</sup> Upphandlingsförfarandet bygger på tanken om konkurrensneutralitet, alla anbudsgivare ger bud efter förfrågningsunderlaget som det står.<sup>25</sup> Felaktigheter i underlaget behandlas ej då det förorsakar anbud byggda på olikt utförda kalkyler, beroende på vilka entreprenörer som omanpassat

---

<sup>18</sup> I KöpL 2 § undantas avtal om uppförande av byggnader och anläggningar från tillämpningsområdet.

<sup>19</sup> Se Hellner m.fl., 2016, s. 140, samt C. Ramberg, 2005, s. 63.

<sup>20</sup> Samuelsson, 2011, s. 17.

<sup>21</sup> Samuelsson, 2011, s. 16f.

<sup>22</sup> Samuelsson, 2011, s. 18.

<sup>23</sup> Johansson, 2005, s. 17.

<sup>24</sup> Hedberg, 2010, s. 6.

<sup>25</sup> Hellner m.fl., 2016, s. 143 samt Johansson, 2005, s. 15.



anbudet eller inte. Beställaren kan dock förklara underlaget, med kompletterande förfrågningsunderlag som överlämnas till alla anbudsgivare.<sup>26</sup>

Entreprenadavtal kan delas in i många grupper beroende på entreprenad-, upphandlings- eller ersättningsform. För förevarande framställning är främst entreprenadformen av intresse. Uppsatsen utgår från utförandeentreprenad. I en utförandeentreprenad svarar beställaren för projektering och entreprenör enbart för utförande. Entreprenören saknar funktionsansvar utan ska endast utföra arbetet enligt beställarens projektering.<sup>27</sup> Beroende på hur arbetet ska samordnas kan en utförandeentreprenad vara delad entreprenad eller generalentreprenad. I en delad entreprenad bibehåller beställaren samordningsansvar till upphandlade sidoentreprenörer som utför entreprenadarbeten. Vid generalentreprenad överlåter beställaren istället samordningsansvaret till en generalentreprenör som sedan upphandlar de tjänster som krävs av underentreprenörer.<sup>28</sup>

## 2.2 Entreprenadrättens standardavtal

### 2.2.1 AB-systemet

Förutom att ett entreprenadavtal behöver underkasta sig avtalsrättens föreskrifter så saknas specifik lagreglering.<sup>29</sup> Men det är inte allt för vanligt att entreprenader behandlas uteslutande enligt sedvanlig avtalsrätt. Istället så regleras ofta entreprenader med hjälp av standardavtal, vanligen genom något avtal inom ramen för AB-systemet. Avtalen inom detta system har stor breddningsgrad på entreprenadmarknaden och lagstiftningsliknande ställning.<sup>30</sup>

Beroende på det enskilda projektets karaktär rekommenderas olika avtal inom systemet. Rör det sig om en utförandeentreprenad, vare sig det rör sig om delad- eller generalentreprenad, ämnar sig AB 04 bäst. Vid totalentreprenad är istället ABT 06 att föredra, vid konsultuppdrag ABK 09, vid underentreprenad AB-U 04 osv. Avtalen inom systemet är väl koordinerade. Vid anlåtande av underentreprenör kan AB-U 04 användas utan större problematik.<sup>31</sup> I avtalet finns ofta administrativa föreskrifter inom systematiken för AMA AF, som ger enhetliga beskrivningar om standard för exempelvis material och utförande.<sup>32</sup>

Avtalen utgör standardavtal och ska därför inkorporeras i det enskilda avtalet för att vara del därav. Så sker om standardavtal finns del av eller

---

<sup>26</sup> Johansson, 2005, s. 17.

<sup>27</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 17. Jmf. Stenbeck, 2007, s. 821.

<sup>28</sup> Hedberg, 2010, s. 11f.

<sup>29</sup> Samuelsson, 2011, s. 13.

<sup>30</sup> Johansson, 2005, s. 10

<sup>31</sup> Se förord till respektive avtal.

<sup>32</sup> Samuelsson, 2011, s. 20f.

bifogas till avtalet. Även utan att vara fysisk del av avtalet kan genom referensklausuler, där hänvisning finns till AB eller annat standardavtal göras gällande.<sup>33</sup> Slutligen kan vid upprepade avtal parterna emellan AB göras gällande som handelsbruk utan hänvisning, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.<sup>34</sup>

## 2.2.2 Angående BKK

Föremålet för denna framställning är AB 04 och utges av den ideella föreningen BKK. I BKK företräds de aktörer som verkar på entreprenadmarknaden, såväl privata som statliga. I styrelsen sitter nio ledamöter, varav fyra företrädare beställarsidan och fyra entreprenörsidan (den nionde representerar konsultintresset). Syftet med föreningen är att fortlöpande förvalta och förbättra AB. Genom dialog och förhandlingar ska problem i rådande avtal åtgärdas. Beslut som berör avtalet tas i enighet, avtalen utgör således *agreed documents*.<sup>35</sup>

Fram till AB 65 ansvarade STF för utgivelsen av AB, först från AB 72 tog BKK över ämbetet.<sup>36</sup> Som kan utrönas ur dagens avtalstext, jämfört med Källenius kommentarer till AB 65, har inte mycket ändrats.<sup>37</sup> Grundramen för AB består. Så visst kan äldre monografier likt Källenius och Wikanders<sup>38</sup> vara av vikt, dock enbart för djup och tolkning. BKK ämnar arbeta för ett så välfungerande avtal som möjligt, inom ramen för ett *agreed document* där de företrädare sina huvudmän. Hur de beaktar dessa huvudmäns partsintressen är sannerligen av vikt inom arbetet av den fortlöpande kontrollen och utveckling av AB. Representanterna som verkar som ledamöter inom kommittén har ett ansvar gentemot sina huvudmän.

## 2.3 AB 04

### 2.3.1 Avtalsstruktur

I förordet till AB 04 förklaras avtalets struktur och användningsområde. Avtalet är, som nämnt ovan, gjort för utförandeentreprenader. Avtalet är anpassat till en ansvarsfördelning där beställare ansvarar för funktion och entreprenör enbart för arbete enligt kontraktshandlingar. BKK har i sitt arbete skapat ett dokument som bygger på en balans mellan parterna. I förordet står att "*AB 04 bygger på en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter som syftar till en ekonomiskt optimal riskfördelning mellan parterna.*"<sup>39</sup> Avtalet består av dels fasta bestämmelser, dels

<sup>33</sup> Ramberg m.fl., 2016, s. 154f.

<sup>34</sup> Se ex. NJA 1980 s. 46 samt RH 1989:83.

<sup>35</sup> <http://www.foreningenbkk.org/index.php/om-bkk/>. Sökdatum: 2016-03-14.

<sup>36</sup> Motiv AB 72, 1986, s. 13f.

<sup>37</sup> Se Källenius, 1960.

<sup>38</sup> Se Wikander, 1913 och 1916.

<sup>39</sup> Se BKK:s förord till AB 04.

täckbestämmelser. Fasta bestämmelser kan avtalas bort men bör fördelaktigt lämnas orörda då de utgör en central del av avtalet och dess sammanhängande struktur. Täckbestämmelserna däremot har lämnat öppet för parterna att reglera relevant innebörd annorlunda än AB.<sup>40</sup>

AB 04 innehåller även begreppsbestämmelser, med förklaringar av begrepp och hur de ska förstås i avtalets mening. De mest relevanta för denna uppsats bör omnämnas: *Entreprenaden* utgörs av kontraktsarbeten samt tillkommande ÄTA-arbeten. *Entreprenadarbete* är de handlingar som tillkommer till kontraktshandlingar efter avtalsslut, och som enligt avtalet/överenskommelse ska vara del av entreprenaden. *Kontraktarbete* är det arbete som enligt kontraktshandlingarna ska utföras. *Kontraktshandlingar* utgörs av kontrakt och tillhörande handlingar som anger kontraktsarbeten. Slutligen utgör *ÄTA-arbeten* enligt begreppsbestämmelserna "*Ändringsarbete, Tilläggsarbete om står i omedelbart samband med kontraktsarbetena och som inte är av väsentligt annan natur än dessa, samt Avgående arbete.*"<sup>41</sup> Dessa uttryck ska i samband med AB 04 endast behandlas enligt föreskriven betydelse.

AB 04 består av tio kapitel. I denna uppsats är främst kap. 1, som behandlar avtalets omfattning, och kap. 2, som behandlar utförande av relevans. Men då avtalet ska ses som en helhet kan inte resterande delar av avtalet helt lämnas därvid. Det kan mycket väl förekomma att bestämmelser i senare kapitel i bestämmelser som berör tid, ekonomi och dylikt kan påverka förståelsen för ÄTA-arbetet. Men kärnan i ÄTA-arbetes uppkomst och natur återfinns i AB 04:s inledande kapitel.

### 2.3.2 Syfte med AB 04

Generellt brukar kontrakt anses ha ett utilitaristiskt syfte, att maximera parternas förväntade utkomst av kontraktet. AB 04 är ett annorlunda avtal då dess karaktär som standardavtal och *agreed document* vid införlivande gör kontraktet till stor del oberoende av de enskilda parternas förväntade utkomst. Den reglering som tillställs kontraktet utgår istället från de partsrepresentanter i BKK som förhandlat fram och accepterat lydelsen i AB 04. De enskilda parterna har oftast inte diskuterat frågorna. Men som AB 04 beskrivs och förklaras förefaller detta inte vara problematiskt. Mellan parterna har BKK tagit hänsyn till en balans mellan rättigheter och skyldigheter, och skapat en optimal riskfördelning. Balansen utgör en central del av huvudmännens förtroende för avtalet. Om ingen hänsyn tagits till optimal riskfördelning kan parterna känna sig nödgade att ändra avtalet, kanske även fasta bestämmelser, vilket förändrar avtalets natur och helhet.<sup>42</sup>

AB 04 finns av många anledningar. Samuelsson framhåller fördelen av att slippa individualisera varje entreprenad i avtal. En stor andel arbete

---

<sup>40</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 32.

<sup>41</sup> Se begreppsbestämmelser i AB 04.

<sup>42</sup> Utlåtande från BKK, 2000-04-26 - Byggsektorns standardvillkor.

försvinner genom att använda AB 04. Att samordna med underentreprenörer och konsulter är problemfritt då sammanhängande avtal kan användas i AB-U och ABK. Det blir även enklare för parterna då de ständigt arbetar med och känner till AB 04. Detta skapar bättre anbud då anbudsgivare ser helheten och förstår avtalet.<sup>43</sup> Den totala kostnaden för entreprenaden minskar eftersom att entreprenören inte behöver lägga till extra pris för den tid som tagits till att förstå och bedöma ett individualiserat avtal. Likaså minskar såklart beställarens kostnader eftersom att denna slipper både prispåslag och extra arbete. AB 04 kan ses ha ett övergripande samhällsekonomiskt syfte då standardavtalets existens håller nere transaktionskostnaderna. Det argumenteras i doktrin att dessa övergripande syften som härrör till entreprenadmarknaden i stort går före de individuella juridiska problem som potentiellt finns inom avtalet. Samuelsson menar att det troligen ges mer fördelar av att alla känner till avtalet som det står sig än att förändra och förbättra avtalet.<sup>44</sup>

Sammanfattningsvis kan sägas att AB 04 ämnar vara ett instrument som underlättar avtalsaspekten av entreprenaden. Standardavtalet drar ner kostnader och ger förståelse över hur entreprenadrätten förhåller sig. Samtidigt som dessa stora mål ska nås, så syftas en så jämn intressefördelning som möjligt upprätthållas inom de individuella avtalen som inkorporerar AB 04.

## 2.4 Tolkning av AB 04

### 2.4.1 Att tolka avtal

Ofta råder det olika uppfattningar mellan ett avtals parter om vad som ska anses vara rätt förståelse av avtalets innehåll, avtalet måste tolkas för att ge svar. Tolkning består av traditionell tolkning, däri avtalets lydelse fastställs, och utfyllnad, däri oklarheter i lydelsen måste tydliggöras.<sup>45</sup>

Vid ett individualiserat avtal följer ofta domstol nedan följande tolkningsvanor (övergripande och något förenklat). Dels traditionell, dels utfyllande, tolkning används för att nå tydlighet. Vad som först och främst blir av betydelse är avtalsparternas vilja. Om parterna vid avtalsslutet menade att ett avtalsvillkor skulle förstås på ett visst sätt, så är det så det ska förstås.<sup>46</sup> Att utreda vad parterna avsåg vid den aktuella tidpunkten är svårutrett, och ofta får en objektiv tolkning av avtalet ske. Avtalet analyseras utifrån sin lydelse och hur den kan tolkas enligt vanligt språkbruk eller i branschen rådande handelsbruk/sedvana.<sup>47</sup> Det omtvistade villkoret

---

<sup>43</sup> Samuelsson, 2011, s. 20f.

<sup>44</sup> Samuelsson, 2011, s. 22f. Jmf. Utlåtande från BKK, 2000-04-26 - Byggsektorns standardvillkor.

<sup>45</sup> Ramberg m.fl., 2016, s. 161. Jmf. Adlercreutz m.fl., 2009, s. 17.

<sup>46</sup> Bernitz, 2013, s. 83f.

<sup>47</sup> Ramberg m.fl., 2016, s. 161.

läses samman med avtalet som helhet.<sup>48</sup> Lösningen bör vara förnuftig, och nå ett rimligt resultat enligt god sed och relevant branschpraxis.<sup>49</sup> Har inte någon lösning uppenbarat sig vid detta läge har domstolen istället att göra en friare tolkning, oftast genom prejudicerande rättsfalls och dispositiv rätts hjälp.<sup>50</sup>

Standardavtal däremot föranleder delvis andra utgångspunkter. Samma tolkningsmöjligheter står till buds men omständigheterna är något annorlunda. Standardiserade avtal används ofta av parter som inte varit delaktiga vid själva avtalsutformningen. Att diskutera partsvilja blir oftast ointressant.<sup>51</sup> I de fall parterna har diskuterat frågan vid inkorporering så ges denna gemensamma tolkning företräde. Generellt har preciserade villkor företräde framför generella avtalsvillkor. Tolkning av standardavtal hamnar därför oftast i andra led, att utröna en objektiv tolkning. Standardavtal ger vid handen en större möjlighet att göra en systeminriktad tolkning. Inom detta större mer genomarbetade dokument är det lättare att hitta tolkningsdata. Placering, struktur och sammanhang inom avtalet kan diskuteras.<sup>52</sup> Slutligen hamnar domstol vid behov i en fri tolkning. Oklarhetsprincipen blir viktig, oklara klausuler tolkas till författarens nackdel.<sup>53</sup> Vissa standardavtal har tillkommit som *agreed documents*. I dessa fall har inte villkoren uppkommit genom enbart ena partens försorg utan genom gemensam diskussion och förhandling. Oklarhetsregeln blir därför inte applicerbar. Däremot kan dessa avtal vara utförligt genomarbetade och ha lagliknanden struktur, med tillhörande förarbeten (eller motiv) som kan ge tolkningsdata.<sup>54</sup>

## 2.4.2 Att tolka AB 04

AB 04 utgör inte enbart standardavtal utan även ett *agreed document* vilket avspeglas i de tolkningsmöjligheter som står till buds. Tidigare har de flesta entreprenadrättsliga tvister lösts via skiljeförfarande med hjälp av en traditionell tolkning av AB.<sup>55</sup> Ingvarsson m.fl. menar att det inte kan sägas ha rört sig om en sammanhållen tolkning, men att den traditionella tolkningen har haft särskilda drag som särskiljer tolkning av AB från tolkning av standardavtal i allmänhet.<sup>56</sup> Vid tolkning av AB har standardavtalet inom entreprenadrätten nästintill behandlats som lag, motiv och tidigare avtal har behandlats som tolkningsdata likt förarbeten till lagrum. Detta förefaller vara p.g.a. den bristande behandlingen av

---

<sup>48</sup> Bernitz, 2013, s. 87.

<sup>49</sup> Bernitz, 2013, s. 88.

<sup>50</sup> Bernitz, 2013, s. 89f.

<sup>51</sup> Ingvarsson m.fl., 2015, s. 261.

<sup>52</sup> Bernitz, 2013, s. 93.

<sup>53</sup> Bernitz, 2013, s. 96ff.

<sup>54</sup> Ingvarsson m.fl., 2015, s. 261.

<sup>55</sup> Samuelsson, 2011, s. 35f.

<sup>56</sup> Ingvarsson m.fl., 2015, s. 262.

entreprenadrättsliga spörsmål i doktrin.<sup>57</sup> Denna metodologi tycks ha lett till att BKK uttolkningsroll som avtalsförfattare har varit oerhört stark. Likt maximen om att finna lagstiftarens mening söks BKK:s intentioner. Detta i stark kontrast med allmän avtalsstolkning där partsviljan i det individuella avtalet är det centrala. BKK har genom utlåtanden befast denna uttolkarroll, vilket lett till att skiljedomar i entreprenadrättstvister ofta tolkats i linje med BKK:s tolkning.<sup>58</sup>

De senaste åren har däremot en ny tolkningsmodell uppkommit genom HD:s försorg. Flera prejudicerande domar har fallit, och i doktrin menas att en ny tolkning av AB skapats i praxis.<sup>59</sup> För att illustrera frågan refereras kort tre aktuella mål som manifesterar modern entreprenadavtalsstolkning.

I *Fortum-domen*<sup>60</sup> hade en entreprenör blivit försenad i utförandet av vattenvägar. Samtidigt försenades en sidoentreprenörs leverans av en generator. Entreprenaden blev försenad, och frågan HD hade att bedöma var om entreprenörens försening lede till en försenad entreprenad. Detta då entreprenaden i vilket fall som helst blivit försenad pga. sidoentreprenörens leveransförsening. Parterna hade ändrat AB 92 och förseningsvite skulle utgå för varje vecka som entreprenaden blev försenad.<sup>61</sup> HD började med att fastställa att det saknades partsavsikt angående hur villkoret skulle tolkas, inte heller kunde det påvisas vad parterna ansåg vid avtalslutet. Vidare gav varken en lexikal eller systeminriktad tolkning resultat. HD valde då att lösa frågan genom dispositiv rätt.<sup>62</sup> En princip inom obligationsrätten är att vid vållande av konkurrerande skadeorsaker till samma skada som orsakades vid samma tid så svarar vållande parter solidariskt.<sup>63</sup> Men avtalet hade ändrats, HD diskuterade således om parterna då avtalat bort denna dispositiva princip. Detta hade i så fall förtagit beställarens rätt till ersättning vilket hade varit "*en överraskande, långtgående och för beställaren klart oförmånlig avvikelse från dispositiv rätt*". Eftersom det var otydligt om det var vad parterna avsett valde HD att döma till beställarens fördel, enligt den dispositiva principen.<sup>64</sup>

I *Zurich-domen*<sup>65</sup> hade en underentreprenör fått utfört arbete skadat av generalentreprenör, inom avtalsrelationen att se som beställare. Enligt AB 92 kap. 5 § 4 (motsvarandes AB 04 kap. 5 § 1) är entreprenör ansvarig för skada på inte ännu avlämnad del av entreprenaden om inte skadan "*beror på beställaren*". HD skulle besvara om generalentreprenören var ansvarig oberoende av vållande.<sup>66</sup> Efter bekräftad avsaknad av partsavsikt tolkade

---

<sup>57</sup> Källenius *Entreprenadjuridik* var i många decennier den enda auktoritära monografin behandlandes entreprenadrätt.

<sup>58</sup> Ingvarsson m.fl., 2015, s. 262f. Jmf. Thunell, 1995.

<sup>59</sup> Ingvarsson m.fl., 2015, s. 263.

<sup>60</sup> NJA 2012 s. 597.

<sup>61</sup> NJA 2012 s. 597, p. 12.

<sup>62</sup> NJA 2012 s. 597, p. 13.

<sup>63</sup> NJA 2012 s. 597, p. 14-17.

<sup>64</sup> NJA 2012 s. 597, p. 18-20

<sup>65</sup> NJA 2013 s. 271.

<sup>66</sup> NJA 2013 s. 271, p. 1-5.

HD avtalets ordalydelse. Då AB tillkommit under inspiration från motsvarande dispositiv rätt menar domstolen att avtalsvillkoren bör tolkas i ljuset av denna. Med hjälp av dispositiv rätt samt ledning i förekommande språkbruk och avtalets struktur tolkade domstolen bestämmelsen.<sup>67</sup> Språkbruket i villkoret gav vid handen att villkoret enbart hanterade ansvarsfördelning, inte graden av förkastligt agerande för ansvar. Hade avtalet reglerats under motsvarande dispositiv rätt hade inte ansvar kunnat utkrävas oberoende av vållande. Läst tillsammans med dessa obligations- och köprättsliga principer ansågs inte generalentreprenören vara ansvarig oberoende av vållande. Denna tolkning stöddes av vad som stadgas resterande delar av AB.<sup>68</sup>

I *Gotlands-domen*<sup>69</sup> hade HD att ta ställning till vad som vid muddringsarbete var sådana förhållanden som skulle ligga till grund för fackmässig bedömning enligt AB 04 kap. 1 § 8. Muddringsarbetet hade inte kunnat utföras utan den hårda kalkbergsbotten hade fått sprängas loss. HD diskuterade således vad entreprenören borde ha antagit om botten enligt en fackmässig bedömning.<sup>70</sup> Tillskillnad från i *Fortum-* och *Zurich-domarna* så användes inte dispositiv rätt för tolkningsdata. Ingvarsson och Utterström menar att den annorlunda metoden berodde på att tolkningsfrågan rör innebörden i ett enskilt begrepp (dvs. fackmässig bedömning) istället för en avtalsbestämmelse.<sup>71</sup> Bedömningsgrunderna liknar då mer än tidigare den traditionella tolkningen. Först fastställs att då frågan senast diskuterats i motiven till AB 65 så ansågs fackmässig bedömning innefatta en objektiv och enligt fackmanskunskap utförd bedömning.<sup>72</sup> Någon ledning gavs inte av en systeminriktad tolkning, fackmässighet saknar i AB en homogen betydelse.<sup>73</sup> HD valde då att finna ledning i avtalets syfte och tolka begreppet därutifrån. Syftet med AB är att skapa en rationell och kostnadseffektiv reglering. Att prissätta övervägande osäkra uppgifter uppfyller inte syftet. Utifrån avtalets syfte och motiv landar HD i en utfyllande regel som innebär att vid viss sannolikhetsgrad av förekomst av ett visst förhållande borde förhållandet antagits vid en fackmässig bedömning.<sup>74</sup> I det relevanta fallet var denna sannolikhetsgrad uppfylld och entreprenören borde ha räknat med en kalkbergsbotten.<sup>75</sup>

Sammanfattningsvis kan framhållas att den moderna tolkningen av AB-avtalet som HD arbetat fram liknar tolkning av standardavtal i allmänhet mer än traditionell entreprenadrättslig tolkning. Första steg vid tolkning blir att diskutera partsavsikt, eller vad parterna vid avtalsslut ansåg i frågan. Vid frånvaron av svar görs en lexikal och systeminriktad tolkning. Om tolkning berör ett enskilt begrepp tycks en djupare tolkning göras av avtalet och likt

---

<sup>67</sup> NJA 2013 s. 271, p. 6-7.

<sup>68</sup> NJA 2013 s. 271, p. 10-11.

<sup>69</sup> NJA 2015 s. 3.

<sup>70</sup> NJA 2015 s. 3, p. 1-5.

<sup>71</sup> Ingvarsson m.fl., 2015, s. 270.

<sup>72</sup> NJA 2015 s. 3, p. 7.

<sup>73</sup> NJA 2015 s. 3, p. 12.

<sup>74</sup> Arvidsson m.fl., 2015, s. 4f. Jmf. Dahlberg Kolga m.fl., 2016, s.228f.

<sup>75</sup> NJA 2015 s. 3, p. 14-16.

traditionell tolkning diskuterar motiv och syfte, något som kan utläsas ur *Gotlands-domen*. Rör tolkning däremot en avtalsbestämmelse som motsvarar dispositiv rätt, framförallt obligations- eller köprättsliga bestämmelser, bör tolkningsdata hittas däri. Entreprenadrättens särart måste behandlas vilket gör att analogier från dispositiv rätt måste anpassas till för entreprenad speciella omständigheter. Tolkningen ska sedan rimlighetförklaras, kanske behöver oklarheten lösas med en individuellt anpassad regel.<sup>76</sup>

I både *Fortum-* och *Zurich-domen* så undviker HD att använda sig av de rättskällor som tidigare varit rådande inom entreprenadrätten. Men eftersom att HD om igen i ovan nämnda rättsfall poängterar entreprenadrättens särdrag i tolkningen av den dispositiva rätten, kan de klassiska entreprenadrättsliga källorna omöjligt vara värdelösa. Det är ju dem som utgör entreprenadrätten såsom den har uppkommit, att tolka AB i total strid mot metodik som arbetats fram är inte en lyckad tolkning. BKK:s tolkningsföreträdare kan måhända ha minskat, men domstolarna har fortfarande att respektera de specialdrag som entreprenadrätten påvisar.

I den prejudicerande tolkningsmodellen som HD förklarat är dock inte BKK:s åsikter ifråga helt irrelevanta. I HD:s tolkning ges plats åt BKK:s åsikter i den mån det behövs för att belysa entreprenadrätten särskilda drag. Ingvarsson m.fl. menar att när det gäller särskilda problem unika för entreprenadrätten så kan BKK:s inställning, behandlat med andra klassiska entreprenadrättsliga källor, vara mer passande som lösningsunderlag än dispositiv rätt.<sup>77</sup> Överhuvudtaget har HD i entreprenadrättsliga fall konsekvent inhämtat BKK:s yttrande. HD har en vilja att tolka AB utifrån den dispositiva rätten men samtidigt respektera entreprenadrätten som avtalsform. Så länge så sker kommer BKK:s åsikter vara av intresse då de personifierar entreprenadrätten, att inte beakta BKK är att tolka fritt från entreprenadrättens särdrag. Som Samuelsson poängterar är entreprenadrättens största särdrag den omfattande möjligheten för parterna att ändra avtalet under arbetets gång.<sup>78</sup> ÄTA-arbetet och dess regelverk är i högsta grad en bidragande orsak till detta, och utgör något unikt för entreprenadrätten. Utifrån HD:s eget resonemang torde traditionell tolkning för förståelse av ÄTA-arbetets natur vara av stor vikt. Att tolka dessa bestämmelser utifrån dispositiv rätt förefaller inte vara lämpligt. Det hade gett resultat som inte respekterat särdragen i AB, då köp- och obligationsrätten skiljer sig i den relevanta frågan.

---

<sup>76</sup> Jmf. Ingvarsson m.fl., 2015, s. 270 samt Andersson m.fl, 2013, s. 10.

<sup>77</sup> Ingvarsson m.fl., 2015, s. 271. Jmf. NJA 2015 s. 3.

<sup>78</sup> Samuelsson, 2011, s. 18.



### 3 Inledande anmärkningar om ÄTA-arbeten

Som huvudregel inom avtalsrätten gäller *pacta sunt servanda* - avtal ska hållas. I detta inbegrips att part får stå risken för att förutsättningar förändras vilket leder till för parten oförmånliga resultat. Att förändra avtalet får ske i undantagsfall, parterna måste beakta att förutsättningar kan förändras under pågående avtal.<sup>79</sup> Denna syn på avtalet menar Grönfors m.fl. gällande vissa avtalstyper vara förlegad då den inte tar hänsyn till de tendenser somliga moderna avtal uppvisar.<sup>80</sup> Vissa avtal kommer till stånd som under längre tid förändras på sätt som inte kan förutses vid avtalsingående. Den sortens långtidsavtal kan med kontinuerlig anpassning ändå fullföljas. Under dessa avtal är det viktigare att huvud prestationen utförs även om detaljer under avtalets gång måste förändras. Parterna har ett större intresse av ett slutresultat än det i avtalsslutet beskrivna genomförandet.<sup>81</sup> Genom att tillställa ett omförhandlingsinstitut av förevarande slag i avtal kan principen om *pacta sunt servanda* tänjas, om det i avtalet ges befogenhet att ändra detsamma.<sup>82</sup>

Entreprenadavtal är ett sådant långtidsavtal som Grönfors m.fl. beskriver. När en entreprenad utförs har ofta inte en exakt likadan byggnad uppförs av entreprenören tidigare. Även om så har skett finns många unika förutsättningar, väder och vind, markförhållanden etc., som gör att projektet blir säreget. Att förutse arbetets utfall vid avtalsslut blir svårt, nästintill omöjligt. Vidare kan nya omständigheter föranleda behov av en annan sorts byggnad än den som var beställd.<sup>83</sup> Därför ingår i entreprenadavtal en inneboende möjlighet att förändra och omformulera avtalet utifrån nya förutsättningar. Det viktiga vid ett entreprenadavtal är avtalets fullgörande, inte sättet det utförs på. Genom att anpassa ersättning och tidsspann avskräcks inte entreprenör allt för mycket av potentiella ändringar i avtalet. Entreprenadavtalet är oerhört komplext och förutsätter ändringsmöjlighet för att fungera. Därför existerar inom entreprenadavtalet ett sådant av Grönfors m.fl. beskrivet omförhandlingsinstitut. Det är en så fundamental del av entreprenadavtalet att det inte fullständigt kan avtalas bort, avtalets särdrag kräver ändringsbefogenhet.<sup>84</sup>

Samuelsson benämner entreprenadavtal med bakgrund i ovan givna karaktäristika för öppet ramavtal.<sup>85</sup> Ramavtal är en avtalsform som används vid offentlig upphandling. Genom att upphandla ett ramavtal med tjänster

---

<sup>79</sup> Ramberg m.fl., 2016, s. 199. Jmf. NJA 1985 s. 178.

<sup>80</sup> Grönfors m.fl., 2010, s. 51f. Se även Grönfors, 1995, varav i författaren förmedlar samma tankar.

<sup>81</sup> Grönfors m.fl., 2010, s. 52.

<sup>82</sup> Lehrberg, 2009, s. 134.

<sup>83</sup> Samuelsson, 2011, s. 26f samt Johansson, 2005, s. 199.

<sup>84</sup> Samuelsson, 2011, s. 17.

<sup>85</sup> Samuelsson, 2011, s. 18.

och varor från en leverantör kan under angiven tidsperiod upphandlande myndighet tilldela kontrakt från ramavtalet varje gång de behöver relevant vara/tjänst utan att behöva utföra en ny upphandling.<sup>86</sup> På liknande vis ges beställaren i ett entreprenadavtal möjligheten att begära förändringar utförda inom ramen för entreprenadavtalet utan att behöva ingå nytt avtal om saken. För att kunna aktualisera möjliga ändringar i rådande entreprenadavtal gäller att ändringarna utgör ÄTA-arbeten.

För en kontraktsevenlig entreprenad enligt AB 04 kap. 2 § 1 krävs att entreprenadarbetena utförs. Enligt begreppsbestämmelserna utgörs entreprenadarbetena av dels kontraktsarbeten dels tillkommande ÄTA-arbeten. ÄTA-arbete är enligt AB 04 *Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktsarbetena och som inte är av väsentligt annan natur än dessa samt Avgående arbete*. Ändringsarbete består av ett avgående arbete följt av ett ersättande arbete. Om ett i kontraktsarbetena beskrivet arbete ersätts med annat är det ett ändringsarbete. Tilläggsarbete är inte ersättande utan tillkommande, och inrymmer ett sambandskrav. Avgående arbete slutligen utgörs enbart av ett kontraktsarbete som inte längre behöver utföras. Inom ramen för dessa begrepp ges möjlighet för beställare att ändra entreprenörens åtagande.<sup>87</sup>

ÄTA-arbeten är således differensen mellan kontrakts- och entreprenadarbeten. Bestämningen av ett ÄTA-arbete utgörs av en jämförelse däremellan. För att bestämma om ett ÄTA-arbete föreligger och således möjlighet ges att förändra rådande avtal analyseras kontraktshandlingarna.<sup>88</sup> Ändringar och avgående arbete måste härledas till ett kontraktsarbete vilket inte torde vara ett problem, rör det sig däremot om en ändring måste samband och likhet till kontraktsarbetena bedömas. Ett första steg på vägen till förståelse av ÄTA-institutet är således att diskutera vad som utgör kontraktsarbeten.<sup>89</sup> Andersson m.fl. benämner denna bestämning ÄTA-arbetet i dess enklaste form.<sup>90</sup>

Sammanfattningsvis kan sägas att motiverat genom entreprenadrättens karaktär som öppet ramavtal ges en möjlighet att förändra pågående avtal genom ÄTA-arbete. ÄTA-arbetet sätter ramen för förändringsmöjligheten. I sin enklaste form är ÄTA-arbetet enbart en del av en simpel ekvation, men verkligheten föranleder djupare juridiska frågor. För att ÄTA-arbete ska anses föreligga krävs en analys av kontraktsarbete, beställda och likställda ÄTA-arbeten samt tillhörande formaliakrav.

---

<sup>86</sup> Se LOU kap. 2 § 15 samt Bergman m.fl., 2011, s. 94f.

<sup>87</sup> Höök, 2008, s. 68, samt Andersson m.fl., 2013, s. 21.

<sup>88</sup> Johansson, 2005, s. 199.

<sup>89</sup> Samuelsson, 2011, s. 116.

<sup>90</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 21f.

# 4 Om kontraktsarbeten

## 4.1 Inledning

Som första del i arbetet med att förklara ÄTA-arbete måste vad som utgör kontraktsarbete fastställas. Kontraktsarbete innefattar entreprenörens åtagande enligt kontraktshandlingarna, de i kontrakt eller tillhörande handlingar stadgade arbeten som därpå entreprenören har att kontraktsenligt utföra.<sup>91</sup> Traditionellt består kontraktshandlingarna av en sammanställd enhet bestående av bland annat förfrågningsunderlag, anbud och slutlig beställning samt därtill tillfogad standardavtal, exempelvis AB 04 vid utförandeentreprenad.<sup>92</sup> För att förstå avtalets verkan finns allmänna tolkningsregler tillhands med vars hjälp avtalet tolkas och utfylls vid behov (se ovan i 2.4). Då en entreprenad är komplex till sin natur finns även för AB 04 avtalsspecifika tolknings- och utfyllnadsregler för att utkristallisera arbetets vidd. Häri regleras hur typiska fastställningsproblem ska behandlas med hjälp av relevanta regler.

## 4.2 Omfattningen av kontraktsarbetena

Som stadgat i AB 04 kap. 1 § 1 1st bestäms kontraktsarbete av kontraktshandlingarna, det som inte finns att hitta bland dessa är inte del av kontraktsarbetena oavsett vikt eller nödvändighet.<sup>93</sup> Därför krävs viss uppmärksamhet från respektive part då exempelvis en reservation som inte tillfogas handlingarna saknar värde. Om arbete som inte går att finna bland handlingarna behöver utföras för en färdigställd och tillfredställande byggnad måste detta ske enligt reglerna om ÄTA-arbeten.<sup>94</sup>

Det bör dock påpekas att denna absoluta hållning har sina undantag då sedvanlig avtalstolkning fortfarande har företräde. Har parterna menat att arbete ska ingå i entreprenaden så ingår relevant arbete oavsett avsaknad av plats i kontraktshandlingarna.<sup>95</sup>

Vidare ges ett undantag i 2st då uppenbara detaljarbeten ingår utan hänvisning. Detta undantag är nödvändigt då beställaren omöjligen kan föreskriva varje enskild småskruv bland handlingarna. Två kumulativa rekvisit behöver dock uppfyllas, dels måste det röra sig om kompletterande arbeten, dels måste det vara uppenbart för en fackman att arbetet ska utföras utan pristillägg.<sup>96</sup> Oftast ges hjälp ur för arbetsområdet relevant AMA då

---

<sup>91</sup> Samuelsson, 2011, s. 68.

<sup>92</sup> Johansson, 2005, s. 119.

<sup>93</sup> Hedberg, 2007, s. 26.

<sup>94</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 24.

<sup>95</sup> Johansson, 2005, s. 120, samt Andersson m.fl., 2013, s. 25.

<sup>96</sup> Johansson, 2005, s. 124.

arbeten som sorteras under egen kod normalt inte anses vara del av arbete utan hänvisning.<sup>97</sup>

En viktig del i att bestämma kontraktsarbete ligger i vetskapen att kontraktshandlingarna kompletterar varandra.<sup>98</sup> Bestämmelsen har dock ett undantag om det är uppenbart att så inte är fallet. Andersson m.fl. förklarar detta undantag så som att beställaren har ett fullständigt samordningsansvar och ansvarar för att rätt uppgift ska finnas på rätt plats. Detta gäller oavsett delad eller generalentreprenad. I praktiken innebär detta att en uppgift enbart behöver finnas på en plats inom kontraktshandlingarna för att gälla, då dessa utgör en enhet.<sup>99</sup> Tidsplan kan finnas i en del, materialanvisningar i en annan och tillsammans bildar de ramarna för kontraktsarbetets utförande. Dock måste erinras om att uppgiften ska finnas där entreprenören har anledning att leta efter den. Hedberg exemplifierar tillämpningsområdet till om en teknisk uppgift finns att hitta i administrativa föreskrifter.<sup>100</sup> En sådan missplacering innebär att om arbetet ska utföras får det göras som ÄTA-arbete. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa konkurrensneutralitet och jämförbara anbud. I detta innefattas att även om en entreprenör upptäcker felaktigheten i handlingarna har denne inget ansvar att påtala problemet.<sup>101</sup>

### 4.3 Motstridiga uppgifter

I AB 04 finns ett antal bestämmelser som reglerar motstridiga uppgifter. Först utförs en tolkning av kontraktshandlingarna, om det sedan efter tolkning kan påvisas motstridiga uppgifter regleras problematiken enligt de prioritetsregler som stadgas i AB.<sup>102</sup> Det rör sig inte om motstridiga uppgifter om en av uppgifterna finnes på fel plats, då beställaren istället har brustit i sin samordningsplikt enligt AB 04 kap. 1 § 2. Motstridighet finns där två legitima uppgifter i kontraktshandlingar föreskriver olika angående ett kontraktsenligt åtagande.<sup>103</sup>

I AB 04 kap. 1 § 3 ges en inbördes rangordning av vanligt förekommande kontraktshandlingar. Vid motstridigheter är denna lista huvudregel, handling högre upp på listan går före lägre stående. Kontrakt har högst värde, följt av i administrativa föreskrifter sammanställda ändringar, följt av AB, följt av beställning osv.<sup>104</sup> Parterna måste vara tydliga hur en kontraktshandling ska kategoriseras, annars kan handlingen falla in under

---

<sup>97</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 26. AMA utgör ett referensverktyg däri tekniska beskrivningar av material och utförande samlas. Beroende på vilket område relevant entreprenör verkar i så aktualiseras olika referensverk, exv. AMA VVS & Kyl 16 för VVS och kyltekniska arbeten.

<sup>98</sup> Se AB 04 kap. 1 § 2.

<sup>99</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 26. Jmf. AB 04 kap. 2 § 9, underrättelseskyldighet tillfaller "part", vilket föranleder att ansvar uppkommer först vid avtalsbundenhet.

<sup>100</sup> Hedberg, 2007, s. 27.

<sup>101</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 29.

<sup>102</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 29.

<sup>103</sup> Samuelsson, 2011, s. 77.

<sup>104</sup> Se rangordningslista i AB 04 kap. 1 § 3.

övriga handlingar som har lägst status. Förslagsvis bör detta ske genom att handlingarna kategoriseras i AMA AF under rätt rubrik.<sup>105</sup>

Bestämmelsen bygger enligt Liman på två principer, dels att senare tillkommen handling har företräde, dels nödvändigheten att försvåra förändringar i AB. Kontrakt går exempelvis före anbud och ändringar måste vara tydliga för att gälla.<sup>106</sup> Avtalsförfattarna har velat minimera antalet förändringar för att den framarbetade optimala riskfördelningen ska bibehållas. Förändringar av bestämmelse måste därför upptas i administrativa föreskrifter under rätt kod och rubrik. Om det rör sig om en fast bestämmelse som ämnar förändras måste denna ändring upptas inom en sammanställning i administrativa föreskrifter för att gälla. Sammanställningen gäller före AB 04 i rangordningen, detta för att så långt som möjligt upprätthålla den förutbestämda balansen i avtalet.<sup>107</sup>

Täckbestämmelser föranleder däremot andra utgångspunkter. En täckbestämmelse är enbart ett förslag till lösning och förutsätts ändras av avtalsparterna. Samma stränga formaliakrav gäller alltså inte för dessa bestämmelser (som markerats i AB 04 med en asterix), men däremot så måste ändringen kunna hittas på rätt plats, vilket innebär under rätt kod och rätt rubrik i administrativa föreskrifter. Administrativa föreskrifter ligger längre ner på rangordningslistan än AB 04 men det saknar i sammanhanget betydelse. När det gäller förändring av täckbestämmelser går dessa före avtalet då det inbegrips under att omständigheterna uppenbarligen föranleder detta.<sup>108</sup>

Ett annat undantag från listan föreligger rörande motstridighet mellan mängdförteckning och förfrågningsunderlag, i sådana fall gäller förteckningen.<sup>109</sup> Ofta saknas i förteckningen utskrivna mängd, i de fall så skett räknas mängden som noll. Detta innebär krav på noggrannhet jämte mängdförteckning då även ofullständig mängdförteckning går före övrigt underlag. Arbetet får då utföras som ÄTA-arbete. Kommentaren ger dock två undantag från denna regel som båda tycks falla in under uppenbarhetsundantaget. Först och främst gäller att vid tydlig hänvisning till mängdangivelse beläget på annat ställe i underlaget gäller denna uppgift trots avsaknad i mängdförteckning. Vidare stadgas att vid avsaknad av angivelse för väsentlig del av åtagandet kan kompletteringsregeln gälla. Kommentaren tar upp ett värmeverk som potentiell väsentlig del, men vad som utöver det utgör väsentlig del är tämligen oklart.<sup>110</sup>

Motstridigheter kan även uppkomma i samma, eller under samma punkt i rangordningslistans gällande handling.<sup>111</sup> I dessa fall råder en lägsta

---

<sup>105</sup> Andersson m.fl., 2013, 34f.

<sup>106</sup> Liman, 2007, s. 76f.

<sup>107</sup> Hedberg, 2010, s. 28f.

<sup>108</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 32f.

<sup>109</sup> Se AB 04 kap. 1 § 3 2st.

<sup>110</sup> Se kommentar till AB 04 kap. 1 § 3 samt Samuelsson, 2011, s. 84.

<sup>111</sup> Se AB 04 kap. 1 § 4.

kostnadens princip, vilket innebär att det minst kostsamma alternativet ges företräde. Bestämmelsen härleds ur minimiregeln som innebär att oklara villkor i avtal tolkas till fördel för presterande part.<sup>112</sup> Även här återfinns ett uppenbarhetsundantag. Samuelsson exemplifierar med att om en beställare konsekvent prioriterat andra skäl än ekonomiska, exempelvis miljö- eller hälsomässiga, kan det vara uppenbart att det bästa alternativt i prioriterat hänseende ska gå före det billigaste.<sup>113</sup> En sista företrädesregel ges i AB 04 kap. 1 § 5 som föreskriver att siffermått går före skalmått. Om de mått som ges av en uppmätt del ur skalad ritning står emot angivna siffermått går alltså den senare före, men som ovan kan omständigheterna även här uppenbarligen föranleda annat.

## 4.4 Dimensionerade förutsättningar

Med hjälp av bestämmelserna i AB 04 kap. 1 §§ 6-8 fylls regelmässigt avtalet ut vid oklarheter. Reglerna är riktade till anbudsgivare och ger vid handen vad entreprenören har att förutse vid avgivande av anbud. Andersson m.fl. benämner dessa bestämmelser som ett reglage av dimensionerande förutsättningar, utifrån AB 04 kap. 1 §§ 6-8 har anbudsgivaren rätt att utgå från vad som vid oklarheter ingår bland kontraktsarbetena.<sup>114</sup> Dessa regler utgör avtalsinterna utfyllnadsregler som ger framförallt entreprenören möjlighet att utfylla avtalet för att kunna ge anbud. Skulle den dimensionerande förutsättningen visa sig felaktig aktualiseras reglerna om likställda ÄTA-arbeten.<sup>115</sup>

### 4.4.1 Uppgiftsansvar

En första sak parterna kan förutsätta vid entreprenad är att tillhandahållna uppgifter är riktiga, vilket följer ur AB 04 kap. 1 § 6. Vid en utförandeentreprenad innebär bestämmelsen främst att anbudsgivaren, och sedermera entreprenören, kan förutsätta att tillhandahållet förfrågningsunderlag och tillhörande projektering är väl genomarbetad - beställaren har strikt ansvar för uppgifter.<sup>116</sup> Anbudsgivaren har inget ansvar att granska handlingarna och upptäckta felaktigheter ska underrättas beställaren först efter avtalsslut i enlighet med AB 04:s syfte om konkurrensneutralitet och jämförbara anbud.<sup>117</sup> En felaktig uppgift i bestämmelsens mening innebär att lämnad uppgift skiljer sig från verkligheten. Ett exempel är att en rörledning visar sig ligga djupare än vad beställaren beskrivit.<sup>118</sup> Part ansvarar även för uppgifter lämnade av personer inom den personkrets som definieras i AB 04 kap. 5 § 12. I detta

---

<sup>112</sup> Hedberg, 2010, s. 30f.

<sup>113</sup> Samuelsson, 2011, s. 85.

<sup>114</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 44. Jmf. Johansson, 2008, s. 102ff.

<sup>115</sup> Se AB 04 kap. 2 § 4, för utförlig diskussion se vidare avsnitt 5 nedan.

<sup>116</sup> Samuelsson, 2011, s. 86.

<sup>117</sup> Hedberg, 2010, s. 32 samt Johansson, 2005, s. 152.

<sup>118</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 40.

innefattas självfallet att beställare ansvarar för utsättning utförd av kommunalt anställda samt för tekniska lösningar från anlidade konsulter.<sup>119</sup>

Inom en utförandeentreprenad kan entreprenören vid undantagsfall tillhandahålla uppgifter, exempelvis en teknisk lösning om hur ett ÅTA-arbete ska utföras. I dessa fall ansvarar entreprenören för uppgiften som denne tillhandahållit. Beställaren innehar dock fortsatt ansvar för projektering och förfrågningsunderlag vilket entreprenörens tekniska lösning bygger på. Är uppgiften felaktig pga. dessa underliggande fakta så ansvarar fortfarande beställaren.<sup>120</sup> I samma anda gäller att part som tillhandahållit uppgift ansvarar för dess riktighet trots godkännande från motparten, ansvar övervältras alltså inte vid godkännande.<sup>121</sup>

I sista stycket i AB 04 kap. 1 § 6 ges anbudsgivare/entreprenör rätt att förutse att beställaren har underbyggt förfrågningsunderlaget med en fackmässig bedömning av relevant fastighet. Bestämmelsen är av stor vikt vid ombyggnadsentreprenader.<sup>122</sup> När entreprenören förbereder sitt anbud så kan denne anta att exempelvis asbest inte förekommer i byggnaden om inte beställaren uppmärksammat detta i förfrågningsunderlaget genom att föreskriva asbestsanering.<sup>123</sup> Paragrafen ämnar framtvunga bättre förfrågningsunderlag genom att beställaren måste göra en fackmässig undersökning av fastigheten i fråga. Dåligt förbereda förfrågningsunderlag kan slå tillbaka på beställaren och föranleda stor kostnader i framtida likställda ÅTA-arbeten.<sup>124</sup>

#### 4.4.2 Förutsatt platsbesök

När anbud lämnas förutsätts enligt AB 04 kap. 1 § 7 att entreprenören har gjort en besiktning av platsen. Detta är ett utfyllnadskrav och innebär att vid avsaknaden av uppgifter kan entreprenörens syn av platsen fylla ut avtalet.<sup>125</sup> Entreprenören har ingen skyldighet att gå djupare än ytskiktet utan det rör sig om en strikt okulär besiktning, endast det som entreprenören kan se är av värde. Var platsen snötäckt vid anbudstillfället kan inte avtalet utfyllas med uppgifter som kunnat erhållas om entreprenören hade sett bar mark. Utfyllnad kan vara relevant för att exempelvis bestämma potentiella transportvägar eller var personalbodas kan placeras.<sup>126</sup>

Det bör erinras att bestämmelsen endast är tillämplig vid avsaknad av uppgifter. Bestämmelsen är alltså sekundär till AB 04 kap. 1 § 6 på så vis att om entreprenören upptäcker felaktigheter vid syn fråntar det inte

---

<sup>119</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 42.

<sup>120</sup> Se NJA 2002 s. 630.

<sup>121</sup> AB 04 kap. 1 § 6 2st.

<sup>122</sup> Liman, 2007, s. 80.

<sup>123</sup> Se kommentar till AB 04 kap. 1 § 6.

<sup>124</sup> Hedberg, 2010, s. 32f.

<sup>125</sup> Johansson, 2005, s. 133f.

<sup>126</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 45.

beställarens ansvar för givna uppgifter.<sup>127</sup> Johansson ger ett talande exempel, där beställaren föreskrivit jordschakt och entreprenören vid platsbesök ser att marken består till vis del av berg. Beställaren har gett en uppgift som denne ansvarar för, och då det saknas behov av utfyllnad i fråga är resultatet av entreprenörens syn irrelevant. Det rör sig då om en felaktig uppgift och nödvändig bergschakt får utföras som likställt ÄTA-arbete.<sup>128</sup>

Vidare stadgar bestämmelsen att om arbete ska utföras innan entreprenören påbörjar sitt arbete har entreprenören att förutsätta övertagande av ett arbetsområde i det skick såsom det kan antas vara i efter utfört förarbete. Vid målning av väggar kan målningse entreprenör anta att relevanta väggar har uppförts, annars får kostnadsreglering ske.<sup>129</sup>

### 4.4.3 Fackmässig bedömning

Om det efter okulär besiktning av platsen för entreprenaden fortfarande saknas uppgift får denna brist utfyllas med hjälp av en fackmässig bedömning, vilket följer ur AB 04 kap. 1 § 8. Denna fackmässiga bedömning blir då sekundär till vad som kan utfyllas vid syn. Hedberg benämner bedömningen som en kvalificerad gissning som tar hänsyn till vad en ordinär verksam entreprenör kunnat förutsätta.<sup>130</sup> Senare praxis har gett vid handen att denna gissning består av en sannolikhetsbedömning. Om övervägande sannolikhet efter en fackmässig bedömning talar för att ett förhållande föreligger, så är detta förhållande något som anbudsgivare har att ta hänsyn till som en dimensionerad förutsättning.<sup>131</sup>

Två viktiga preciseringar bör förtydligas i förhållande till rådande fackmässig bedömning. För det första stadgar bestämmelsen att relevant värdering uteslutande gäller entreprenadens arbetsområde. För det andra kan endast utfyllnad göras genom vad som kan erhållas genom fackmässig bedömning vid tiden för avgivet anbud.<sup>132</sup> I doktrin har frågan diskuterats om dessa rekvisit skapar en absolut reglering i fråga om utfyllnad. Johansson uttrycker en sådan ståndpunkt medan Andersson m.fl. menar att en fackmässig bedömning även får betydelse som utfyllnad som ett led i tillämpning av flera andra paragrafer i AB.<sup>133</sup> Exempelvis föreskrivs i AB 04 kap. 2 § 1 att om uppgift saknas ska arbete utföras i samma kvalitet som resten av entreprenaden, utan kvalitetskrav får då entreprenör förutsätta kvalitet enligt en fackmässig bedömning. Vidare kan anbudsgivare anta att byggmöten sker i fackmässig omfattning. Ytterligare kvalitetskrav och ytterligare möten får beställas som ÄTA-arbeten (utanför ordalydelsen i AB 04 1 kap. 8 § försvinner kopplingen till likställt ÄTA-arbete). Författarna

---

<sup>127</sup> Hedberg, 2010, s. 34 samt Andersson, 2013, s. 47f.

<sup>128</sup> Johansson, 2005, s. 134f.

<sup>129</sup> Se AB 04 kap. 1. § 7 2st. Jmf. Andersson m.fl., 2013, s. 47.

<sup>130</sup> Hedberg, 2010, s. 34f.

<sup>131</sup> NJA 2015 s. 3. Se även refererat av Gotlands-fallet, ovan i avsnitt 2.4.1.2.

<sup>132</sup> Se kommentar till AB 04 kap. 1 § 8.

<sup>133</sup> Johansson, 2005, s. 137 samt Andersson m.fl., 2013, s. 50.



menar att generellt vid avsaknad av uppgift får entreprenören bedriva utfyllnad genom en fackmässig bedömning oavsett tidpunkt och avsaknad uppgifts natur, förutsatt som i exemplen ovan att avsaknaden av uppgift kan härledas till beställaren.<sup>134</sup>

#### 4.4.4 Materialhantering

Slutligen åläggs i täckbestämmelsen AB 04 kap. 1 § 9 att entreprenören själv ansvarar för att anskaffa allt som krävs för kontraktarbetenas genomförande. Beställarvänligheten i bestämmelsen kompenseras dock i med att entreprenören äger rätt att tillgodogöra sig det material som blir över vid entreprenad på självvalt vis.<sup>135</sup>

### 4.5 Sammanfattning

För att kunna bestämma ÄTA-arbete måste vi först bestämma vad som utgör kontraktarbete. Kontraktarbete utgör de arbeten som entreprenören enligt kontraktshandlingarna ska utföra. För att bestämma kontraktarbete läses därför kontraktshandlingarna vars uppgifter tillsammans bildar en enhetlig bild av arbetet. Vid oklarhet om arbete ingår eller ej återfinns vissa regler. Först sker sedvanlig avtalstolkning för att bestämma avtalets innebörd. Om det efter avtalstolkning visar sig att det finns motstridiga uppgifter får dessa lösas med hjälp av rangordningsregeln och därtill kompletterande undantagsregler. Om det däremot efter avtalstolkning saknas för arbetet relevanta uppgifter ska dessa tomrum i vissa fall fyllas ut med dimensionerade förutsättningar. Det som kvarstår efter avtalstolkning, utredda motstridigheter och utfyllnad utgör kontraktarbetena. Det är dessa arbeten som anbudsgivaren ger bud på samt de arbeten som utvald entreprenör sedermera ska utföra. De ytterligare arbeten som behövs utföras får utföras enligt reglerna om beställda och likställda ÄTA-arbeten. Går de inte heller att finna däri är inte arbetena del av entreprenaden.

---

<sup>134</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 50f.

<sup>135</sup> Jmf. Liman, 2007, 83f.

# 5 Beställda och likställda ÄTA-arbeten

## 5.1 Inledning

Som behandlats ovan i avsnitt 3 utgör möjligheten att förändra pågående avtal en fundamental del av entreprenadavtalet. I AB 04 har ändringsbefogenheten integrerats i avtalet. En entreprenad utgörs av kontraktsarbete samt tillkommande ÄTA-arbeten. För att utgöra en godkänd entreprenad, utförd enligt entreprenadhandlingarna, så krävs således att ÄTA-arbeten utförs när så påkallas - vare sig de är beställda eller att anse som likställda ÄTA-arbeten.<sup>136</sup> Denna framställning använder sig av Limans benämning av ÄTA-arbeten (kategoriserade som beställda samt likställda) då denna definition enligt mig bäst motsvarar AB 04 och dess bestämmelser.<sup>137</sup>

Bestämmelserna utgör resultatet av en intresseavvägning. Samtidigt som ändringsbefogenheten måste få vara del av entreprenadavtalet krävs tillräckligt förutsägbarhet för att entreprenören ska våga binda sig till relevant projekt utan att riskera för stora uppoffringar. Regelverket är därför förbundet med delvis en rättighet, delvis en skyldighet, att utföra föreskrivna arbeten. Vidare råder särskilda associationskrav intill kontraktsarbetena för att ÄTA-arbete över huvud ska anses föreligga. På så sätt har entreprenadrättens inneboende krav på föränderlighet tagits fasta på samtidigt som avtalsformen gjorts tillräckligt attraktiv för att fungera på marknaden.<sup>138</sup>

## 5.2 Beställda ÄTA-arbeten

Entreprenören ges enligt AB 04 2 kap. 3 § en skyldighet, och en rättighet, att under pågående entreprenad utföra de ÄTA-arbeten som föreskrivs av beställaren. Bestämmelsen är uppbyggd av flera rekvisit. Först och främst ska det röra sig om ett ÄTA-arbete enligt den definition som givits, vidare så måste sagda arbeten vara föreskrivna av beställaren och slutligen måste föreskrift ske under pågående entreprenad. Uppfylls dessa krav infaller entreprenörens avtalsenliga skyldighet och rättighet att utföra sagda arbeten.

---

<sup>136</sup> Se AB 04 kap. 2 § 1 jämte begreppsbestämmelsernas definition.

<sup>137</sup> Jmf. Liman, 2007. s.88f. I doktrin används olika benämningar för kategorisering av ÄTA-arbete. Ofta används föranlett ÄTA-arbete som benämning för likställt ÄTA-arbete, och föreskrivet ÄTA-arbete istället för beställt ÄTA-arbete. Diskussionen i fråga har huvudsakligen semantisk betydelse och kommer därvid lämnas därhän.

<sup>138</sup> Resonemang utifrån Samuelsson, 2011, s. 118f.

## 5.2.1 Skyldighet och rättighet

Att entreprenören måste utföra ÄTA-arbete tycks härstamma ur ett samhällsekonomiskt resonemang.<sup>139</sup> Ändringar är oundvikliga och avtalstexten ämnar därför göra dessa så sparsamt kostsamma som möjligt. Då entreprenören redan befinner sig på området är det logiskt att denne utför ändringsarbeten. Entreprenören har gjort sig hemmastadd på platsen, innehar manskap och hjälpmedel för omedelbar användning. Vidare är det vettigt då eventuella ansvarsanspråk förenklas. Varje arbete som utförs inom ett visst område kan då härledas till samma entreprenör, och denna kan då okomplicerat stå för garanti. Entreprenörens rättighet/skyldighet är även i linje med vetskapen om att entreprenören har ensamrätt på arbetsområdet.<sup>140</sup>

Skyldigheten innebär ett absolut krav att då beställt ÄTA-arbete får anses föreligga att utföra föreskrivet arbete. Att det saknas manskap vid aktuell tidpunkt är irrelevant.<sup>141</sup> Tidigare har en allmän entreprenadrättslig princip gjorts gällande att särskilt betungande ÄTA-arbeten som omkullkastar avtalets grunder inte kan anses ligga inom entreprenörens skyldighet.<sup>142</sup> Samuelsson menar dock att denna princip numera utgör en nullitet då entreprenörens intressen är väl tillgodosedda i avtalet genom att kostnadsreglering och tidsersättning sker fullgott. De flesta entreprenörer är förberedda på möjliga ändringar och tar förekomsten av dessa med ro.<sup>143</sup> Utförs inte legitimt beställda ÄTA-arbeten är entreprenaden behäftad med fel då arbetet inte utförts enligt entreprenadhandlingarna.<sup>144</sup>

Rättigheten att utföra arbetena gör att beställaren saknar möjlighet att anlita annan att utföra ÄTA-arbete som går att härleda till en kontrakterad entreprenör. Överträdelse beivras genom att entreprenören ersätts för det positiva kontraktsintresset enligt AB 04 kap. 6 § 2.<sup>145</sup> Entreprenörens villkorlösa åtagande att utföra ÄTA-arbeten gäller enbart under pågående entreprenad, fram till godkänd slutbesiktning. Väljer beställaren att låta annan entreprenör förändra entreprenaden därefter så ligger det väl inom dennes rätt.<sup>146</sup>

För att rättsföljden, entreprenörens skyldighet/rättighet, ska infalla krävs att bestämt föreskriftskrav uppfylls - att arbetet är att anse som beställt enligt formella grunder. ÄTA-arbetet måste därför anses vara föreskrivet i den mening som ges i formaliabestämmelserna AB 04 kap. 2 §§ 6-8. Mer om dessa krav nedan i avsnitt 6.

---

<sup>139</sup> Med ett samhällsekonomiskt resonemang menar jag argumentation grundad i ett försök att hålla kostnader vid ett minimum då stora kostnader påverkar inte bara avtalsparterna utan samhället i stort.

<sup>140</sup> Liman, 2007, s. 86f. Jmf. AB 04 kap. 3 § 4.

<sup>141</sup> Hedberg, 2010, s. 44.

<sup>142</sup> Motiv AB 72, 1986, s. 83.

<sup>143</sup> Samuelsson, 2011, s. 123f.

<sup>144</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 69.

<sup>145</sup> Hedberg, 2010, s. 44. Vid ersättning enligt det positiva kontraktsintresse försätts erhållande part samma ekonomiska läge som vid avtalsenlig fullgörelse.

<sup>146</sup> Johansson, 2005, s. 203.

## 5.2.2 Ändring, tillägg och avgående

### 5.2.2.1 Ändringsarbete

När det gäller att begära utförandet av ändringsarbeten är beställarens möjligheter i princip oinskränkta. Ett ändringsarbete består dels av ett avgående arbete (en avbeställning), dels ett tillkommande och ersättande arbete. Det rör sig vidare om ett arbete som står att finna bland kontraktshandlingarna vars stadgade utförande förändras. En ändring kan därför både minska eller öka åtagandet, beroende på storlek på avgående arbete jämfört med tillkommande arbete.<sup>147</sup> Så länge beställt ÅTA-arbete föreskrivs under pågående entreprenad ges inga gränser, skyldighet infaller även om redan utförda arbeten måste förstöras.<sup>148</sup> En ändring får enbart vara av materiell natur, och kunna leda till ett förändrat slutresultat.<sup>149</sup> Arbetsutförandet och dit tillhörande metod bestämmer entreprenören, det är uteslutande entreprenören som bestämmer hur entreprenaden ska utföras.<sup>150</sup>

### 5.2.2.2 Tilläggsarbete

Tilläggsarbeten skiljer sig från ändringsarbeten på så sätt att det inte är något befintligt som förändras utan en ny del som tillskapas, tilläggsarbete innebär därför alltid merarbete.<sup>151</sup> En ytterligare skillnad gentemot ändringsarbeten ligger i att beställarens föreskriftsmöjligheter är föremål för vissa begränsningar. Utifrån vad som sägs om ÅTA-arbete i begreppsbestämmelserna kan utläsas två kumulativa rekvisit. Tilläggsarbetet i fråga måste både "*stå i ett omedelbart samband med kontraktsarbetena*" samt "*inte vara av väsentligen annan natur än dessa*".

Att arbetena måste stå i omedelbart samband med kontraktsarbetena innebär enligt tillfogad kommentar att de tillkommande arbetena är så nära förknippade med gällande kontraktsarbeten att de får anses vara del av en teknisk helhet.<sup>152</sup> Andersson m.fl. exemplifierar en teknisk helhet med att ett armeringsjärn, som föreskrivet tilläggsarbete, har ett naturligt samband med en betongplatta, som ursprungligt kontraktsarbete.<sup>153</sup> Det rör sig ofta om arbeten som av misstag saknas i de ursprungliga handlingarna, men som likväl krävs för ett fullständigt slutresultat. Vidare står ett tillägg inte i omedelbart samband om arbetet utan problem kan utföras efter färdigställd entreprenad. Att entreprenören som potentiellt skulle utföra tillägget för länge sedan avslutat sina kontraktsarbeten kan även det inverka på sambandsbedömningen.<sup>154</sup>

---

<sup>147</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 69.

<sup>148</sup> Förstörd del ersätts såklart likväl, vilket följer av AB 04 kap. 6 § 4.

<sup>149</sup> Samuelsson, 2011, s. 120.

<sup>150</sup> Se AB 04 kap. 3 § 4.

<sup>151</sup> Samuelsson, 2011, s. 121.

<sup>152</sup> Se kommentar till AB 04 kap. 2 § 3.

<sup>153</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 69.

<sup>154</sup> Samuelsson, 2011, s. 122.

Utöver uppfyllt sambandskrav måste arbetet anses vara av samma natur som kontraktsarbetena. I doktrinen har detta förklarats som att ramarna för entreprenörens ändringsskyldighet utgörs av dennes fackområde och ytterst vad sagda entreprenör innehar för kvalifikationer. Hedberg menar att enbart större avvikelser från entreprenörens yrkeskompetens är av relevans, en målare ska exempelvis inte utföra VVS-arbete.<sup>155</sup> Detta är en tämligen långtgående tolkning av bestämmelsen men utförandeskyldighet kan säkert sägas infalla först gällande arbetsuppgifter inom entreprenörens formella yrkeskompetens. En golventreprenör som har kunskapen och möjligheten att utföra kakelläggning kan bli skyldig att utföra kakelläggning som tillägsarbete om tillräckligt samband kan påvisas.<sup>156</sup>

Enligt den förklaring som ges i doktrin förefaller sambandskravet vara tungan på vågen vid bedömning då väldigt låga krav ställs för att arbetet ska få anses vara av samma natur som kontraktsarbetena. Men de kumulativa rekvisitens bedömningsgrunder är inte särskilt handfasta, all relevant information i det enskilda fallet kan påverka bedömningen. För att bedöma föreskrivet ändringsarbete sker alltså en helhetsbedömning utifrån ovan angivna kriterier. Johansson menar att bestämmelsen ska tolkas restriktivt vilket innebär skyldighet/rättighet inte infaller endast i undantagsfall. Endast i undantagsfall kan hävdas att entreprenören inte ska utföra tillägsarbete.<sup>157</sup>

### 5.2.2.3 Avgående arbete

Slutligen inbegriper beställarens ändringsbefogenhet en omfattande rätt att avbeställa arbeten som denne inte längre vill se utförda. Befogenheten för beställaren att föreskriva avgående arbeten är lika långtgående som den gällande ändringar. Om arbetet går att finna bland kontraktshandlingarna innehar beställaren en rätt att avbeställa det.<sup>158</sup> Detta är ett osedvanligt avsteg från *pacta sunt servanda* och grundas i att det utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv är orimligt att entreprenören ska kräva utförandet av något som beställaren saknar intresse för.<sup>159</sup> Denna argumentation kan härledas ur entreprenadavtalets karaktär som öppet ramavtal och de särskiljbara karaktäristika som föreligger inom avtalsformen. Det är inte lika rimligt att beställaren ska stå sitt kast som inom andra delar av obligationsrätten då ändringar i mångt och mycket är oundvikliga. Varje projekt skulle då få delar utförda, och betalda för, som saknar egentlig nytta. Exempelvis en extra flygplatsterminal trots att flygtrafiken från berörd flygplats sedan påbörjad entreprenad minskat avsevärt. Stora delar av entreprenaden kan därför avbeställas utan att det utgör ett kontraktsbrott. För att ge bestämmelsen jämvikt beaktas andelen avgående arbeten vid kostnadsreglering. Om det efter utförd entreprenad

---

<sup>155</sup> Hedberg, 2007, s. 44.

<sup>156</sup> Samuelsson, 2011, s. 122.

<sup>157</sup> Johansson, 2005, s. 203. Jmf. Motiv AB 72, 1985, s. 82.

<sup>158</sup> Samuelsson, 2011, s. 131.

<sup>159</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 71.

visar sig att det skett omfattande avgående arbeten så erhåller entreprenören i vissa fall kontraktsevenlig ersättning.<sup>160</sup>

### 5.3 Likställda ÄTA-arbeten

Enligt AB 04 kap. 2 § 4 ska vissa arbeten likställas med beställda ÄTA-arbeten. Bestämmelsen hänvisar tillbaka till de utfyllande regler som används för att bestämma parternas dimensionerade förutsättningar. Visar det sig att verkligheten skiljer sig från dessa förutsättningar krävs ofta arbete utöver kontraktshandlingarna, då arbetet inte längre kan utföras enligt avtalet.<sup>161</sup> Ett exempel kan ges ur NJA 1970 s. 72 där beställaren föreskrivet schaktarbete som under rådande markförhållanden visade sig omöjliga att utföra med de arbetsmetoder som entreprenören förutsatt i sitt anbud. Utan utfört schaktarbete går inte resterande del, uppförande av entreprenaden på schaktad mark, att utföra.<sup>162</sup> Eftersom att avtalets natur som öppet ramavtal föranleder stora föränderlighetskrav måste problem av detta slag förutses och behandlas.

I de flesta fall då likställda ÄTA-arbeten tillkommer hade arbetet ifråga normalt fallit in under beställarens ändringsbefogenhet. Men istället görs förekomsten oberoende av beställarens vilja.<sup>163</sup> Anledningen tycks vara att det rör sig om avvikelser som är så fundamentala att de behöver utföras omedelbart för att inte skapa allvarlig inverkan på entreprenörens förpliktelser. Oundvikliga avvikelser av förevarande slag kommer uppkomma, därför är det föga effektivt att behöva stanna upp och diskutera relevanta ansvarsfrågor inom avtalet varje gång avvikelser uppkommer.<sup>164</sup> En lösning har istället valts som låter dessa av avvikelser föranledda merarbeten vara en del av entreprenaden genom Ett likställande gentemot beställda ÄTA-arbeten. Arbetena inkluderas i begreppet entreprenadhandlingar och blir en del av entreprenaden. På detta vis kommer merarbetet kostnadsregleras och entreprenören kan erhålla ersättning inom avtalet, samt erhålla potentiell tidsförlängning.<sup>165</sup>

Likställda ÄTA-arbeten likställs med beställda ÄTA-arbeten på nästintill alla vis, alla rättsverkningar som tillerkänns beställda gäller även likställda ÄTA-arbeten. Några avgörande skillnader bör dock markeras. Likställda ÄTA-arbeten behöver inte beställas däremot måste de vid upptäckt underrättas beställaren enligt formenliga regler för att entreprenören ska få

---

<sup>160</sup> Se AB 04 kap. 6 § 1 samt AB 04 kap. 6 § 11. Överstiger vid slutavräkning kostnaden för avgående arbete kostnaden för uppkomna ÄTA-arbeten erhåller entreprenören ersättning på 10 % av mellanskillnaden. Utgör andelen avgående arbete dessutom mer än 20 % av kontraktssumman erhåller dessutom entreprenören ersättning för utebliven vinst beräknad på överstigande del.

<sup>161</sup> Hedberg, 2010, s. 45.

<sup>162</sup> Resonemang utifrån Johansson, 2005, s. 217.

<sup>163</sup> Hedberg, 2010, s. 46.

<sup>164</sup> Johansson, 2005, s. 217ff.

<sup>165</sup> Se AB 04 kap. 2 § 1.

erhålla ersättning (mer utförligt nedan i avsnitt 6). Vidare krävs inte att ett likställt ÄTA-arbete uppfyller några krav på att vara av huvudsakligen samma natur eller att stå i omedelbart samband med kontraktarbetena. Entreprenörens skyldighet att utföra likställda ÄTA-arbeten är alltså inte föremål för några begränsningar utan gäller allt merarbete till följd av felaktiga förutsättningar enligt bestämmelserna om dimensionerade förutsättningar.<sup>166</sup> Likställda ÄTA-arbeten illustreras bäst genom att förklara förhållandet till varje felaktigt dimensionerad förutsättning.

### **5.3.1 Merarbete p.g.a. oriktiga uppgifter**

Ovan i avsnitt 4.3.1 diskuterades maximen att den part som tillhandahåller en uppgift ansvarar för denna enligt AB 04 kap 1 § 6. De uppgifter som beställaren tillfogat förfrågningsunderlaget utgör den information som entreprenören anpassar sitt anbud efter. Visar det sedermera sig att informationen var felaktig så kan det skapa avsevärt merarbete för entreprenören. Arbeten av detta slag likställs med ÄTA-arbeten och entreprenören erhåller ersättning för okalkylerade kostnader.<sup>167</sup> I detta läge bör erinras att enbart felaktiga uppgifter i bestämmelsens inneboende mening beaktas, dvs. att lämnad uppgift avviker från verkligheten. Rör det sig om en teknisk lösning som förefaller olämplig utgör detta inte en oriktig uppgift, utan arbetet ska utföras enligt ursprungshandlingarna.<sup>168</sup> Ett talande exempel från Andersson m.fl. om när en oriktig uppgift föreligger är då en vägg enligt handlingarna angivits som 150mm tjock när den i själva verket visar sig vara 200mm i tjocklek. Överstigande 50mm utgör då ett likställt ÄTA-arbete och föranleder kostnadsreglering samt potentiell tidsförlängning.<sup>169</sup> Hade inte detta arbete likställts med ÄTA-arbete hade entreprenören efter upptäckt fått informera beställaren enligt AB 04 kap. 2 § 9. Beställaren hade då sedermera antingen hävdats att merarbeten ingår i entreprenadsumman alternativt beställt det som ÄTA-arbete. Det blir ett onödigt stopp i arbetet för något som kunde lösts fortlöpande och relativt problemfritt.

### **5.3.2 Merarbete p.g.a. arbetsområdets bestånd**

I de fall uppgifter saknas har, som utretts ovan i 4.3.2, entreprenören att fylla ut avtalet med besök på platsen enligt AB 04 kap. 1 § 7. Visar sig verkligheten annorlunda än vad som torde ha regelmässigt förutsatts vid ett sådant besök likställs föranlett extraarbete med beställt ÄTA-arbete.<sup>170</sup> Ponera att entreprenören anger bud i december och i förfrågningsunderlaget saknas uppgift om att en brunn finns på entreprenadområdet. Då entreprenören kommer till snötäckt plats kan denne inte heller anta att det

---

<sup>166</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 74.

<sup>167</sup> Hedberg, 2010, s. 45f.

<sup>168</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 74f.

<sup>169</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 74.

<sup>170</sup> Samuelsson, 2011, s. 126.

ligger en brunn under snön. När entreprenören väl påbörjar arbetet i maj visar det sig att den omarkerade brunnen måste fyllas i för att resterande arbete kan utföras. Detta merarbete likställs med ÄTA-arbete och relevanta rättsverkningar kan appliceras.

### 5.3.3 Merarbete p.g.a. avvikelser från fackmässig bedömning

Slutligen får entreprenören som omnämnt i 4.3.3 om uppgift saknas om arbetsområdet och inte något kan antas efter platsbesök enligt AB 04 kap. 1 § 8 förutsätta vad som kan antas efter en fackmässig bedömning. Om vi återigen använder oss av exemplet med en brunn gömd under snö får entreprenören efter platsbesök utföra en fackmässig bedömning om hur arbetsområdet förhåller sig. I bedömning lägger entreprenören flertalet omständigheter. Inte bara vad som står i förfrågningsunderlaget och utfallet av platsbesöket utan även vad Andersson m.fl. kallar personliga erfarenhetssatser. Om en kunnig entreprenör vet att byggnaden är uppförd ett visst årtal och att under denna tidsepok så grävdes brunnar regelmässigt i anslutning till fastighet, borde kanske brunnen förutsättas enligt en fackmässig bedömning. Fackmässighet bedöms *ad hoc* efter omständigheterna i fallet efter en helhetsbedömning.<sup>171</sup> För de fall där verkligen visar sig annorlunda än vad som kunde förutsatts efter en fackmässig bedömning likställs föranlett merarbete med ÄTA-arbete och entreprenören tillerkänns ersättning.<sup>172</sup>

## 5.4 Undantag från ÄTA-arbete

I AB 04 kap. 2 § 5 stadgas undantag från ÄTA-arbete i fråga om vissa sorters arbeten. Bestämmelsen anses ha begränsad praktisk betydelse men bör även kort uppmärksammas. I 1st föreskrivs att merarbeten som uppstår till följd av entreprenörens val av arbetsmetod inte utgör ÄTA-arbete. Relevant bestämmelse är en följd av bestämmelsen i AB 04 kap. 3 § 4 som stadgar att entreprenören allena svarar för entreprenadens utförande. Utför entreprenören entreprenaden på ett sätt som medför utökad arbete ligger detta inom dennes ansvarssfär. Ett undantag från undantaget ges dock, i fall då beställaren föreskrivit relevant arbetsmetod så aktualiseras återigen reglerna om ÄTA-arbete.<sup>173</sup> 2st ger ytterligare ett undantag från ÄTA-arbete. Bestämmelsen tar sikte på av entreprenören tillhandahållna lösningar. Visar det sig efter myndighetskontroll att detaljarbeten inom tillhandahållen lösning behöver modifieras så räknas inte tillhörande merarbete som ÄTA-arbete. Undantaget gäller enbart tillhandahållna

<sup>171</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 49.

<sup>172</sup> Johansson, 2005, s. 222.

<sup>173</sup> Motiv AB 72, 1985, s. 85 samt Samuelsson, 2011, s. 142. Beställarens möjligheter att föreskriva ändringar i utförande är dock tämligen begränsade i enlighet med AB 04 kap. 3 § 4. Jmf. avsnitt 5.2.2.1.



lösningar som behöver kompletteras på detaljnivå. Om myndighetskraven kräver omfattande förändringar så torde entreprenör ha rätt till kostnadsreglering.<sup>174</sup>

## 5.5 Rättsverkningar av ÄTA-arbete

Syftet med ovannämnda bestämmelser om beställda och likställda ÄTA-arbeten är att vid förekomst så förbinds kategoriserat ÄTA-arbete med en mängd rättsverkningar.<sup>175</sup> Den viktigaste av dessa har redan behandlats, nämligen entreprenörens omfattande rättighet/skyldighet att utföra arbetena, men även andra rättsverkningar kommer i spel. Eftersom ÄTA-arbeten utgör del av entreprenaden kommer uppkomna arbeten vara föremål för slutbesiktning samt innefattas i entreprenörens felansvar.<sup>176</sup> Preskriptions- och tvistebestämmelser i blir även tillämpliga i vanlig ordning.

Den för parterna mest relevanta rättsverkningen är att ÄTA-arbeten föranleder kostnadsreglering. Bestämmelser om hur kostnadsreglering ska ske återfinns i AB 04 kap. 6 §§ 1-10. Reglering sker genom avräkning mellan tillkommande och avgående arbete, och sker utan dröjsmål. Värdering sker genom å-prislista, eller om sådan inte finns, genom självkostnadspris (självkostnadsprincipen). Efter avslutad entreprenad sker en slutavräkning, omfattande mängder avgående arbete kan resultera i ytterligare ersättning till entreprenören.<sup>177</sup>

En sista viktig följd vid förekomst av ÄTA-arbete är att entreprenören tillerkänns rätt till jämkning av kontraktstiden, främst resulterande i tidsförlängning. Detta följer av AB 04 kap. 4 § 2 under förutsättning att ÄTA-arbetet påverkar möjligheten för entreprenören att bli klar i tid. Det ska således finnas ett kausalsamband mellan ÄTA-arbete och möjligheten att färdigställa entreprenaden vid avtalat datum. Flera mindre ÄTA-arbeten kan tillsammans påverka krav på tidsförlängning.<sup>178</sup> I undantagsfall kan entreprenadtiden vid övervägande del avgående arbeten kortas ner. Detta sker dock endast i undantagsfall då arbetet följer en viss tidsplan, materielleveranser behöver tidigareläggas vilket kan vara svårlöst.<sup>179</sup>

## 5.6 Sammanfattning

Beställaren tilldelas enligt AB 04 en stor ändringsbefogenhet samtidigt som entreprenören tilldelas en lika omfattande skyldighet/rättighet att utföra relevanta ändringar. ÄTA-arbeten kan dels vara beställda, dels likställda.

---

<sup>174</sup> Källenius, 1960, s. 34 samt Johansson, 2005, s. 232.

<sup>175</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 72f.

<sup>176</sup> Se AB 04 kap. 7 § 2 och kap. 5 § 7 respektive.

<sup>177</sup> Se AB 04 kap. 6 § 11.

<sup>178</sup> Hedberg, 2007, s. 67f samt Samuelsson, 2011, s. 143f.

<sup>179</sup> Samuelsson, 2011, s. 145.

Beställda ÄTA-arbeten (AB 04 kap. 2 § 3) tillkommer efter beställarens viljeyttringar och förändrade preferenser. Ändring- och avgående arbeten kan beställas förbehållslöst medan tilläggsarbeten är föremål för vissa begränsningar. Dessa arbeten tillkommer, då de inte finns att hitta bland kontraktsarbetena, och behöver befinna sig i omedelbart samband med samt vara av samma natur som kontraktsarbetena. Vissa arbeten ska likställas med beställda ÄTA-arbeten (AB 04 kap. 2 § 4). Det rör sig om merarbeten som föregåtts av beställarens felaktiga uppgifter, utfyllnad utifrån platsbesök som visats felaktig eller utfyllnad genom fackmässig bedömning som visats felaktig. ÄTA-arbeten, beställda som likställda, skapar en rad rättsverkningar varav de viktigaste utgör kostnadsreglering och tidsförlängning.

# 6 Formaliafrågor vid ÄTA-arbete

## 6.1 Inledning

Det viktigaste för entreprenören vid förekomsten av ÄTA-arbete är att denne kan erhålla betalning för utfört arbete. Enbart förekomsten av ett ÄTA-arbete garanterar dock inte betalning utan bestämmelserna är förbundna med formaliakrav. Beställda ÄTA-arbeten måste beställas enligt AB 04 kap. 2 § 6 och likställda ÄTA-arbeten måste underrättas enligt AB 04 kap. 2 § 7. Uppfylls inte dessa formaliakrav, saknas beställning eller underrättelse, så förtas entreprenören rätten till ersättning för utfört arbete enligt AB 04 kap. 2 § 8. Entreprenören ges dock en räddningsplanka genom att ersättning utges om det förefaller vara oskäligt om så inte skulle ske. Det som ämnas utredas i förevarande kapitel är hur kravet på uppfyllt formalia påverkar rätten till ersättning för beställda- och likställda ÄTA-arbeten.

## 6.2 Skriftlighetskrav vid beställda ÄTA-arbeten

AB 04 Kap. 2 § 6 ger vid handen att beställda ÄTA-arbeten enligt AB 04 kap. 2 § 3 ska beställas skriftligen innan påbörjat arbete. Bestämmelsen består således av två rekvisit för att beställning ska anses ha skett, dels att beställningen är att anse som skriftlig, dels att beställning sker innan påbörjat arbete. Skriftlighet har i begreppsbestämmelserna getts en tämligen vid tillämplighet, all information som kan läsas och lagras är att anse som skriftlig. I bestämmelsen preciseras skriftlighetskravet och exemplifieras med ritningar eller andra handlingar. Andersson m.fl. menar att skriftlighetskravet är uppfyllt så fort av beställaren tillhandahållen handling avviker från tidigare handling.<sup>180</sup> Även skriftliga noteringar från byggmöten anses uppfylla kraven.<sup>181</sup>

Det tidsmässiga rekvisitet föranleder att arbete inte bör påbörjas utan beställning. Under pågående entreprenad är det tillsynes kutym att lösa uppkomna problem och förändringar på plats, beställaren pekar och ger muntliga direktiv. I formell mening uppfylls då inte kravet på beställning.<sup>182</sup> Hedberg menar att entreprenörens skyldighet att utföra arbetet blir beroende av förekommen beställning, utan beställning behöver inte arbetet påbörjas. En smart entreprenör väntar således tills en bevisbar beställning kommit till stånd. Om en muntlig beställning sker bör entreprenören följa upp och sända

---

<sup>180</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 86f.

<sup>181</sup> Hedberg, 2010, s. 50.

<sup>182</sup> Johansson, 2005, s. 207. Jmf. bundenhet via passivitet, se 6 § AvtL.

beställaren en bekräftelse som utan invändning föranleder att beställning får anses ha skett.<sup>183</sup> Kravet på skriftlighet är dock inte så hårt ställt att en ostridigt utförd muntlig beställning inte föranleder ersättningsrätt, en ostridigt utförd beställning blir giltig oavsett form.<sup>184</sup>

## 6.3 Underrättelsekrav

### 6.3.1 Underrättelse vid likställda ÄTA-arbeten

Likställda ÄTA-arbeten kräver andra utgångspunkter än beställda ÄTA-arbeten när frågan om formaliakrav ska behandlas. När ett likställt ÄTA-arbete upptäcks av entreprenören ska enligt AB 04 kap. 2 § 4 beställaren informeras, men vid vilken tidpunkt underrättelse bör ske blir beroende av en initial bedömning av ÄTA-arbetets påverkan på entreprenadsumman.

För de fall där entreprenören bedömer att uppkommit ÄTA-arbete kommer kosta mer än ett halvt prisbasbelopp, i skrivande stund 22 150 kr<sup>185</sup>, måste entreprenören omgående kontakta beställaren och inhämta dennes synpunkter i frågan. Beställaren kan inte påverka arbetets vara eller inte vara, ett likställt ÄTA-arbete är utanför beställarens kontroll efter avtalsslut. Däremot kan beställaren ha synpunkter om hur mycket kostnader som arbetet föranleder, och kan potentiellt ha förslag till en billigare lösning än entreprenören.<sup>186</sup>

Antas arbetet efter entreprenörens initiala bedömning understiga ett halvt prisbasbelopp så behöver inte entreprenören inhämta beställarens synpunkter utan kan påbörja arbetet omedelbart. Omgående därefter måste dock beställaren informeras om att likställt ÄTA-arbete är under framfart. De underrättelser som anvisas i bestämmelsen är inte föremål för skriftlighetskrav utan kan ske muntligt, det rör sig dock om en täckbestämmelse i denna bemärkelse och krav på skriftlighet torde regelmässigt ingå i administrativa föreskrifter.<sup>187</sup> Vidare ges inget krav i bestämmelsen angående hur kostnadsberäkning ska genomföras men enligt Johansson behöver beräkningen inte vara exakt men likväl tydlig angående var arbetet står sig i förhållande till gränsbeloppet.<sup>188</sup> Har entreprenören gjort en felaktig bedömning och påbörjat arbete vars kostnad överstiger gränsbeloppet kan det vara försvarligt om en fackmässig bedömning genomförs vid uppkomst.<sup>189</sup>

---

<sup>183</sup> Hedberg, 2010, s. 47.

<sup>184</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 96.

<sup>185</sup> Ett prisbasbelopp är för 2016 44 300 kr. Se <http://www.regeringen.se/artiklar/2015/08/prisbasbeloppet-for-2016-fastallt/> Sökdatum: 2016-04-21.

<sup>186</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 89. I detta inbegrips enligt Andersson m.fl. uttryckt att entreprenören innehar en skyldighet att respektera och verka efter beställarens synpunkter.

<sup>187</sup> Hedberg, 2010, s. 47f samt Johansson, 2005, s. 222f.

<sup>188</sup> Johansson, 2005, s. 223.

<sup>189</sup> Se kommentar till AB 04 kap. 2 §§ 7-8.

Även om det inte krävs så borde entreprenören även gällande likställda ÄTA-arbeten inte utföra något arbete innan beställaren skriftligen godkänt arbetena. På så sätt minimeras risk och svårigheter att vid tvist kunna påvisa uppfyllda formkrav då muntliga underrättelser blir svåra att bevisa. Kostnadsberäkningen får i så fall även anses undersökt och accepterad, vilket minskar risken för tvisten rörande hur arbetet förhåller sig till gränsbeloppet.<sup>190</sup> Slutligen så bör förtydligas att underrättelsen däri entreprenören pliktskyldigt förklarar uppkommit arbete inte innebär en teknisk lösning som denne ansvarar för.<sup>191</sup>

### 6.3.2 Underrättelse vid felaktigheter

Som ett uttryck för den kontraktuella lojalitetsplikten parterna emellan stadgas i AB 04 kap. 2 § 9 att part utan dröjsmål ska underrätta motparten vid upptäckt av felaktigheter i kontraktshandlingarna. Underrättelse sker formlost men skriftlighetskrav kan införas via administrativa föreskrifter. Även här återfinns en koppling till ÄTA-arbeten även om den inte är lika klar. Det kan röra sig om felaktigheter som gör att om arbetet utförs kontraktsenligt så erhåller beställaren ett uppenbart icke önskvärt resultat. Beställaren vill potentiellt efter underrättelse beställa ett ÄTA-arbete för att korrigera uppkommen problematik. Någon undersökningsplikt finns dock inte, och skyldigheten att informera eventuella upptäckter inkommer inte förrän efter avtalslut (då partsställning uppnås).<sup>192</sup> Vid första byggmötet kan entreprenören ha flera punkter som leder till ÄTA-arbeten med pris- och tidspåslag som följd. Om part inte underrättar utan dröjsmål blir denne ersättningsskyldig för därmed uppkommen skada.<sup>193</sup>

## 6.4 Oskälighetsregeln

Ouppfyllda formaliakrav enligt AB 04 kap. 2 §§ 6-7 leder till att föreskriven rättsverkning i AB 04 kap. 2 § 8 blir applicerbar. Har inte kraven uppfyllts berättigar inte utfört merarbete till ersättning utöver kontraktssumman. Detta utgör en oerhört beställarvänlig bestämmelse som kan skapa stora problem för entreprenören, då det är denne som helt ansvarar för att formaliakraven uppfylls. Bestämmelsen ämnar skydda oerfarna beställare som inte ska behöva tåla oväntade prispåslag. Regeln har blivit kritiserad i doktrin då den även i lika hög bemärkelse missgynnar oerfarna entreprenörer.<sup>194</sup> Den hårda tonen mildras dock i med det undantag från huvudregeln som stadgas. Om det skulle förefalla oskäligt att ingen ersättning utges för utfört arbete så kan likväl relevant ÄTA-arbete kostnadsregleras. Det rör sig om en

---

<sup>190</sup> Hedberg, 2010, s. 48.

<sup>191</sup> Se kommentar till AB 04 kap. 2 §§ 7-8.

<sup>192</sup> Hedberg, 2010, s. 50 samt Andersson m.fl., 2013, s. 109f.

<sup>193</sup> Se AB 04 kap. 2 § 9 3st.

<sup>194</sup> Johansson, 2005, s. 208.

oskälighetsregel där påföljdens oskälighet i förhållande till omständigheterna i fallet diskuteras och avvägs.

Utifrån till bestämmelsen tillställd kommentar förklaras vissa exempel på vad som utgör oskäligt i bestämmelsens mening. Ett första exempel är vid de fall beställaren antingen efter inhämtat besked dröjer med besked eller att beställaren tolkar uppkomna arbeten som annat än ÄTA-arbete. Vidare är en situation då påföljd för ouppfyllda formaliakrav är oskälig om entreprenören först under pågående arbete uppmärksammar att arbetet i fråga utgör ÄTA-arbete, en annan är när entreprenören saknade möjlighet att lämna formenlig underrättelse.<sup>195</sup> Språket i bestämmelsen ger vid handen att exemplifieringen inte utgör en heltäckande reglering av vad som kan vara oskäligt eller inte i en given situation.

Men som Andersson m.fl. förmedlar så skildrar exemplen en bild av vad det är för omständigheter som normalt föranleder oskälighet. Karaktäristiskt för vad som blir bärande vid en oskälighetsbedömning blir en bedömning av entreprenörens lojalitet, uppfylld formaliakrav till trots. Exemplifierade situationer tar huvudsakligen sikte på omständigheter där entreprenören agerat ursäktligt och i beställarens intresse - och således inom sin kontraktuella lojalitetsplikt.<sup>196</sup> Att använda sig av oskälighetsregeln för att rädda rätten till ersättning lär enbart i undantagsfall vara lönsam, som exemplen framhåller rör det sig om tämligen uppenbara fall där det förefaller olämpligt att förta ersättningsrätt. Både Hedberg och Johansson menar att undantagsbestämmelsen torde tolkas restriktivt.<sup>197</sup>

Såsom jag tolkar bestämmelsen förefaller oskälighetsregeln framförallt bli tillämplig när av entreprenören uppfyllda formaliakrav enligt AB 04 kap. 2 §§ 7-8 inte bör frånta rätten till betalning, då entreprenören förutom att brott mot formaliabestämmelserna agerat försvarligt, lojalt och i beställarens intresse. Oavsett bestämmelsen i AB så hade motsvarande situation fallit in under 36 § AvtL.<sup>198</sup> Generalklausulen får anses ha ett vidare tillämpningsområde där en fullständig utvärdering av parternas avtal, framförallt styrkeförhållanden och konsumenthänsyn får bäring till skillnad från vid en oskälighetsbedömning enligt AB.<sup>199</sup> Men likväl är det fördelaktigt för entreprenören att flera möjligheter står till buds i de fall rätten till betalning blir ifrågasatt på lösa grunder. En avtalsintern oskälighetsregel skapar möjligheten att utifrån för entreprenad anpassade bedömningsgrunder kunna bedöma rättsläget omedelbart och på så sätt undandra sig tvister. Parterna kan uttolka oskälighet utifrån bestämmelsen och dess tillämpningsområde. Annars hade parterna fått föra process via generalklausulen, vilket både verkar mer osäkert och onödigt tidsödande.

---

<sup>195</sup> Se kommentar till AB 04 kap. 2 §§ 7-8 för exemplifiering.

<sup>196</sup> Andersson m.fl., 2013, 94ff.

<sup>197</sup> Hedberg, 2010, s. 50, samt Johansson, 2005, s. 207f.

<sup>198</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 96.

<sup>199</sup> Ramberg m.fl., 2016, 190f.

## 6.5 Avtal om formaliakrav

De formaliakrav som ställs vid beställda och likställda ÄTA-arbeten utgör ett undantag från den avtalsrättsliga huvudregeln att vid konsensualavtal så blir överenskommelse bindande oavsett form.<sup>200</sup> Denna regel är dock dispositiv och genom bruk av AB 04 har parterna istället avtalat om formkrav för framtida överenskommelser angående ÄTA-arbeten.<sup>201</sup> Som parter i överenskommelsen disponerar entreprenören och beställaren dock över denna på samma sätt som gällande huvudregeln. Avtal om form utgör även det ett avtal som är beroende av parternas viljeyttringar vilket innebär att formkraven kan avtalas bort formlöst. Formkravet gäller då tills parterna uttryckligen förmedlar annorlunda.<sup>202</sup>

Vid avtalsslut har parterna självfallet en möjlighet att avtala annorlunda än stadgat i fråga om formaliakrav rörande skriftlig beställning eller underrättelse vid beställda-/likställda ÄTA-arbeten. Ofta tas strängare krav upp i de administrativa föreskrifterna, typiskt att skriftlighetskravet preciseras till en viss typ av handlingar.<sup>203</sup> AB 04 kap. 2 § 6 är en fast bestämmelse vilket innebär att ändringar behöver tas upp i sammanställning inom administrativa föreskrifter för att gälla. Däremot utgör AB 04 kap. 2 § 7 en täckbestämmelse, och förutsätts preciseras vid avtalsslut av parterna i administrativa föreskrifter. Exempelvis torde gränsbeloppet ändras eller skriftlighetskrav tillställas för godkänd underrättelse. Oskälighetsregeln kan även den avtalas bort som fast bestämmelse men alla situationer som bestämmelsen tar sikte på faller naturligt även in under generalklausulen i 36 § AvtL.<sup>204</sup>

Men parterna har i enighet med principen om att parterna disponerar över konsensualavtal möjlighet att även efter avtalsslut påverka överenskommelsen. Andersson och Söderlund gör en grundlig redogörelse för de möjligheter som står till buds för parterna att uttryckligen och i det tysta disponera över formkraven. Eftersom AB 04 saknar generella formkrav för överenskommelser kan parterna muntligen komma överens om att formkraven ska lämnas därhän. Det är dock föga vanligt att beställaren uttryckligen förklarar formaliakraven annullerade utan vanligen sker detta genom dennes uppfattbara agerande.<sup>205</sup> Eftersom att många entreprenader utförs med att beställaren muntligen förevisar vad som ska utföras och entreprenören utför sagda arbeten, är frågan av inte oväsentlig betydelse.

Formkraven kan helt eller delvis avtalas bort genom konkludent handlande. Konkludent handlande innebär enligt Lehrberg att parterna utan ord men genom handlingar avger viljeyttringar.<sup>206</sup> Principen går att utläsa ur *Unidroit*

---

<sup>200</sup> Andersson & Söderlund, 2003, s. 8. Jmf. Ramberg m.fl. 2014, s. 96.

<sup>201</sup> Se 1 § 2st AvtL samt AB 04 kap. 2 §§ 6-7.

<sup>202</sup> Andersson & Söderberg, 2003, s. 8f.

<sup>203</sup> Johansson, 2005, s. 207.

<sup>204</sup> Se ovan i avsnitt 6.3.

<sup>205</sup> Andersson & Söderlund, 2003, s. 10.

<sup>206</sup> Lehrberg, 2004, s. 102. Jmf. Ramberg m.fl., 2014, s. 95f.

*Principles* där det stadgas att bundenhet kan uppkomma när parternas beteende ger tillräckliga bevis för att så är fallet.<sup>207</sup> Motparten ges således en befogad uppfattning om motpartens vilja och kan enligt tilitprincipen utgå från den. Har beställaren muntligen beställt ÄTA-arbete och sedermera betalt relevant arbete vid upprepade tillfällen kan det ge entreprenören en befogad tro att skriftlighetskravet avtalats bort. Beställaren har genom upprepad handling, betalning, gett entreprenören en bild av sin vilja i frågan.<sup>208</sup> Entreprenören är även i befogad tro då beställaren genom slarv uttryckt sig så att entreprenören förutsätter att formaliakraven är överksamma. Tilitprincipen stadgar att det är vad entreprenören uppfattar som beställarens vilja som är av rättslig relevans, inte dennes reella vilja.<sup>209</sup> Beviskravet torde ligga på entreprenören då denne är den som huvudsakligen innehar intresse att hävda avtal.<sup>210</sup>

Andersson och Söderlund skiljer på de situationer som ovan omnämns där formaliakraven avtalats bort och därför inte längre är verksamma med de fall där formaliakraven gäller, men enligt andra grunder inte bör förta en entreprenör dennes rätt till betalning.<sup>211</sup> Ett sådant fall utgörs av de omständigheter som formulerats ovan i oskälighetsregeln. En annan princip som kan bli applicerbar är principen om att rättsverkningar inte utan godtagbar anledning ska göras beroende av formalia. Hellner menar att detta i fråga om entreprenadavtal innebär att vid de fall där parterna är överens om avtal, oavsett form, så behöver inte formaliakraven vara uppfyllda.<sup>212</sup> Formaliakraven är alltså enbart applicerbara när det råder tvist om att avtal ingåtts eller inte, vilket går i linje med skyddsintresset - att skydda intet ont anande beställare från oväntade ekonomisk belastning. Slutligen kan beställaren bli bunden till följd av sitt illojala beteende. Om beställaren är medveten om att entreprenören tror att en avtalsenlig beställning skett blir beställaren bunden enligt dolusregeln om inte denne tar entreprenören ur sin villfarelse. Principen är dock endast tillämplig när beställaren verkligen måste insett entreprenörens villfarelse.<sup>213</sup>

Potentiellt kan dock frågan om formaliakrav avtalats bort lösas inom oskälighetsbedömningen i AB 04 kap. 2 § 8. Oskälighetsbedömning tar avstamp i en diskussion om lojalitet, och har entreprenören en befogad uppfattning om att beställaren vill få något utfört så agerar denne i högsta grad lojalt då denne utför arbetet.<sup>214</sup> Det hade då vid en samlad bedömning enligt oskälighetsregeln varit oskäligt om entreprenören inte erhåller ersättning då denne agerat enligt vad som uppfattats som beställarens intressen. Flera möjligheter står således till buds för en entreprenör som riskerar förtas rätten till ersättning på huvudsakligen formella grunder,

---

<sup>207</sup> Se Unidroit Principles artikel 2.1.1.

<sup>208</sup> Andersson & Söderlund, 2003, s. 10.

<sup>209</sup> Andersson & Söderlund, 2003, s. 12 samt Ramberg m.fl., 2014, s. 47f.

<sup>210</sup> Andersson & Söderlund, 2003 s. 11.

<sup>211</sup> Andersson & Söderlund, 2003, s. 8, 11f.

<sup>212</sup> Hellner, 1993, s. 119. Jmf. CISG artikel 29.2 som ger uttryck för en avtalsrättslig princip.

<sup>213</sup> Se AvtL 6 § 2st samt Andersson & Söderlund, 2003, s. 13f.

<sup>214</sup> Se ovan avsnitt 6.3.



enbart då entreprenören enbart har sig själv att skylla torde huvudregeln gälla.

## 6.6 Sammanfattning

Rätten för entreprenören att erhålla ersättning utöver kontraktssumman för ÄTA-arbeten är beroende av uppfyllda formaliakrav. Beställda ÄTA-arbeten måste föregås av skriftlig beställning (AB 04 kap. 2 § 6) och likställda ÄTA-arbeten måste underrättas beställaren (AB 04 kap. 2 § 7). Underrättelse bör ske innan arbetet påbörjas men för arbeten som bedöms kosta mindre än ett halvt prisbasbelopp får arbetet påbörjas innan underrättelse sker. Huvudregeln är att utan skriftlig beställning eller tidsenlig underrättelse så innehar entreprenören inte rätt till merersättning om inte denna rättsföljd förefaller vara oskäligen (AB 04 kap. 2 § 8). Vad som leder till att rättsföljden blir oskäligen är i relevant fall exemplifierade med situationer där entreprenören agerat ursäktligt och i beställarens intresse. Slutligen kan kraven på skriftlig beställning och underrättelse korrigeras eller avtalas bort vid avtalsslut, under rätt kod och på rätt plats. Vidare kan formaliakraven få anses avtalats bort om beställaren genom ord eller beteende gett entreprenören anledning att uppfatta situationen så.

# 7 ÄTA-arbete som tvistefråga

## 7.1 Inledning

I avsnitt 3 till 6 har ÄTA-institutet i AB 04 varit föremål för en grundlig genomgång och rättsläget får anses fullgott utrett. Nästa steg i framställningen är således att studera ett skärnitt av de tvistefrågor som institutet föranleder. Ett antal tingsrättsfall beskrivs och analyseras. Tvistefrågorna preciseras och ett försök ges att förklara varför tvist uppkommit, samt potentiellt hur AB 04 kan utformas för att undvika framtida problem av liknande slag. Slutligen diskuteras vilka generella slutsatser som kan dras av rättsfallsgenomgången, och i fall underlag givits för att föreslå förbättringar i reglerna om ÄTA-arbeten. Återigen bör poängteras att det inte rör sig om en analys av rättsskipningens arbete och slutsatser. Underlaget ska användas för att underbygga en analys om vad för tvister förekomsten av ÄTA-arbete normalt kan förorsaka. Om AB 04 kan förbättras och göras mer strömlinjeformad kan många tvister undvikas, vilket är i båda parter intresse. Likväl är en grundlig genomgång av rättsfallen intressant och behjälplig för att förstå gällande rätt som den beskrivits ovan.

## 7.2 Skanör-fallet

### 7.2.1 Bakgrund

I Skanör-fallet<sup>215</sup> hade Vellinge kommun (nedan beställaren) av M.J. Eriksson Entreprenad AB (nedan entreprenören) beställt flertalet utföranden av anläggningar inom området Skanörs Vångar. Arbetet avslutades i början av 2013 i med att beställaren föreskrev avgående arbeten för alla resterande entreprenadarbeten. Entreprenören yrkade på betalning för vissa under entreprenaden utförda ÄTA-arbeten samt ersättning för en övervägande del avgående arbeten. Det rör sig om flertalet ÄTA-tvister av olika karaktär som får beskrivas enskilt, numrering sker fortlöpande.

### 7.2.2 Tvistefrågor

Entreprenören yrkade ersättning för utförd hantering av sandflykt<sup>216</sup> som beställt ÄTA-arbete (*ÄTA nr. 1*). Beställaren hävdade däremot att arbetet inte beställts. Beställning skulle enligt entreprenören ha skett genom upptagning i ett byggmötesprotokoll, relevant byggprotokoll innehöll dock enligt rätten ingen sådan uppgift. Protokollet nämnde problemen med sandflykt vilket

---

<sup>215</sup> T 7716-13 vid Malmö Tingsrätt. Författarens benämning.

<sup>216</sup> Sandkorn som blåser bort till följd av avsaknad parerande av vegetation.

skulle falla in under entreprenörens ansvar. Utan formenlig beställning utges inte ersättning för utfört arbete enligt reglerna om ÄTA-arbeten, tingsrätten nekade således entreprenören ersättning utöver kontraktssumman.<sup>217</sup>

Under samma entreprenad hade entreprenören på beställarens begäran utfört beställt ÄTA-arbete bestående av avbaning<sup>218</sup> av arbetsområdet (*ÄTA nr.2*). Häri var beställningen ostridig utan tvisten rörde istället om hur stor yta som banats av samt hur arbetet skulle ersättas. Omfattningen avtalades som reglerbar mängd vilket innebar att entreprenören erhåller ersättning för det arbete som denne utfört.<sup>219</sup> Entreprenören hade redan erhållit ersättning för arbetet men krävde mer då denne enligt egna beräkningar utfört betydligt mer avbaning. Dock kunde detta inte enligt rätten styrkas, då entreprenören inte på mer än ett översiktligt sätt kunde förklara hur denne beräknat arbetsomfattningen.<sup>220</sup> Överenskommelse angående hur arbetet skulle ersättas hade skett med underlag från ett e-postmeddelande varav bestod av en å-prislista. Parterna hade uppenbarligen olika meningar om hur ersättning skulle ske vilket ledde till att domstolen tolkade prislistan, vilket efter en lexikal tolkning föranledde att ersättning redan hade erhållits på avtalsenliga grunder. Merersättning kunde inte intolkas.<sup>221</sup>

Ytterligare tvist uppkom om asfalteringsarbete utfört av entreprenören utgjorde ett beställt ÄTA-arbete eller ingick i kontraktsarbetena (*ÄTA nr.3*). Någon skriftlig beställning hade inte skett och ingen annan handling återfanns som kunde påvisa beställning. Efter att entreprenören inte heller med annan bevisning kunde styrka beställning ersattes inte arbete utöver för den del beställaren medgivit.<sup>222</sup>

Entreprenören utförde även arbete bestående i breddning av vägar och yrkade ersättning för beställt ÄTA-arbete, beställaren menade att arbetet ingick i kontraktsarbetena som reglerat enligt mängdförteckning (*ÄTA nr.4*). För att styrka beställning hade entreprenören infört ett byggmötesprotokoll som bevisning där det uttryckligen beskrivs att ett ÄTA-arbete beställts. Men då entreprenören inte kunde styrka att det var relevant arbete som avsetts i beställningen ansåg rätten att det beställda ÄTA-arbete som var föremål för tvist inte kan styrkas.<sup>223</sup>

För utförande av grundvattensänkning yrkade entreprenören ersättning för beställt ÄTA-arbete medan beställaren återigen hävdade att arbetet ingick bland kontraktsarbetena (*ÄTA nr.5*). Till stöd för att beställning skett hänvisade entreprenören till ett PM där frågor angående grundvattensänkning diskuterats. Rätten ansåg dock inte att ordalydelsen gav stöd åt att det rörde sig om en beställning, och att inte heller i detta fall

---

<sup>217</sup> Dom i mål T 7716-13, s. 32f.

<sup>218</sup> Avlägsnande av jord från markens ovanlager.

<sup>219</sup> Dom i mål T 7716-13, s. 40f.

<sup>220</sup> Dom i mål T 7716-13, s. 42f.

<sup>221</sup> Dom i mål T 7716-13, s. 43ff.

<sup>222</sup> Dom i mål T 7716-13, s. 47f.

<sup>223</sup> Dom i mål T 7716-13, s. 51.

kunde entreprenören härleda ersättningskravet till ett specifikt arbete. Entreprenören kunde inte visa exakt vad för arbete som utförts och hur beräkning av ersättning skett.<sup>224</sup>

Slutligen krävde entreprenören ersättning vid slutavräkning då mängden avgående arbete överstigit mängden ÄTA-arbeten, vilket var fallet då entreprenören inte fick igenom ovan nämnda yrkanden om ersättning för ÄTA-arbete. Enligt AB 04 kap. 6 § 11 ska entreprenören erhålla ersättning om 10 % av den summa som värdet för avgående arbete överstiger värdet av ÄTA-arbeten. Beställaren menade dock att bestämmelsen avtalats bort i administrativa föreskrifter, något entreprenören bestred då ändringen från AB 04 i fråga tagits upp under fel rubrik och fel kod. Rätten håller med om de formella felen i de administrativa föreskrifterna dock är ordalydelsen i relevant föreskrift så klar att det står klart att parterna menat att avtala bort aktuell bestämmelse i AB 04.<sup>225</sup>

### 7.2.3 Analys

Anledningen att entreprenören i förevarande fall inte erhåller ersättning enligt reglerna för ÄTA-arbete är i de flesta fall (*ÄTA nr.1, 3, 4, 5*) att de formaliakrav som diskuterats ovan i avsnitt 6 inte har uppfyllts, framförallt i fråga om att kunna påvisa beställning av ÄTA-arbete. Entreprenören hade till synes haft dåliga rutiner vilket föranlett att beställningar inte kunde bevisas. Problematiken slutar dock inte där utan entreprenören klarade inte heller att visa vilka ÄTA-arbeten som åsyftats, och kan hänföras till ersättningskraven. Det saknar således inte bara rutiner för att hantera formenliga beställningar utan även för att kunna redogöra för arbetets utförande. Det förklarar även varför oskälighetsregeln inte berörs i domslutet då entreprenören varken varit lojal eller försvarlig i sitt agerande.

Varför tvistar då entreprenören om anspråk som förefaller tämligen utsiktslösa då det saknas både beställning eller ens bevisning hur arbetet gått till? Svaret torde vara att eftersom att beställaren föreskrivit avgående arbete på en omfattande del av entreprenaden så blir entreprenörens möjlighet till erhålla tillräcklig ersättning för att gå med vinst beroende av att få igenom tillräckligt många ÄTA-arbeten. Problemet blir extra stort eftersom att rätten till ersättning för omfattande andel avgående arbeten avtalats bort regelenligt, vilket är en betungande omständighet för entreprenören i relevant fall.

Det rör sig om en för ÄTA-problematik klassisk situation som i doktrin benämns "dammsugning". Såsom entreprenaden utvecklat sig är entreprenören tvungen att bedriva tvist för att erhålla nödvändig ersättning. Men en dammsugning efter ÄTA-arbete av ovan nämnt slag blir lätt till en förlustaffär då utan grundlig bevisning stora advokat- och

---

<sup>224</sup> Dom i mål T 7716-13, s. 53.

<sup>225</sup> Dom i mål T 7716-13, s. 66f.

rättegångskostnader kommer tillställas entreprenören. Saknas bevis i så hög grad som i förevarande fall borde hotet om att stå för motpartens rättegångskostnader skrämja iväg de flesta tvister av förevarande karaktär.

Hur kan då ovan nämnda tvist undvikas? Som jag ser det finns det två centrala problem i Skanör-fallet, dels att entreprenören skött entreprenören på ett okontrollerat sätt, dels att beställaren föreskrivit omfattande avgående arbeten. Frågan blir då hur dessa problem redan på ett avtalsstadium hade kunnat lösas och förutses. Incitament krävs således för entreprenören att bedriva entreprenaden formenligt och väl redovisat, och i AB 04 finns redan flertalet sådana incitament. Entreprenören förtas rätten till ersättning om inte formkraven uppfylls. På så sätt ges entreprenören anledning att vara noggrann och se till att framtvinga bevis för beställning, vilket kan göras med de flesta handlingar som påvisar överenskommelse.

Syftet är som tidigare nämnt att skydda oerfarna beställare från överraskande ersättningskrav. Men bestämmelserna påverkar även oerfarna entreprenörer då den som ger sig in i entreprenadavtal utan full koll på AB 04 kan lida skada. Utan fullgoda rutiner och kontinuerligt säkerställande av formenliga beställningar kan entreprenör utföra arbete gratis. Men då en oerfaren entreprenör ofta agerar i god tro, och troligen i tron att det rör sig i beställarens intresse, så kan oskälighetsregeln komma att tillämpas, vilket kan rädda situationen. En lojalt agerande entreprenör är således skyddad men har även ett klart incitament att sköta entreprenaden på ett kontrollerat sätt.

Att undvika en sådan dammsugnings-tvist som i aktuellt fall blir svårt. Förevarande fall kanske säger mer om aktuellt partsförhållande, och framförallt entreprenören, än om entreprenadrätten som helhet. De flesta duktiga entreprenörer torde inte ha några större problem att utveckla både rutiner för formaliahantering eller att beskriva hur arbete/beräkning skett. Kanske borde AB 04 innehålla formaliakrav som inte bara binder entreprenör utan även beställaren? Rättsläget är sådant, som Hedberg uttrycker det, att entreprenören inte är skyldig att utföra arbete som inte beställts formenligt.<sup>226</sup> Men för att tydliggöra och precisera när entreprenörens skyldighet inträder borde detta förklaras i avtalstexten.

I förevarande fall ser jag dock inte saken annorlunda än att entreprenören får skylla sig själv. Dumt nog har denne avtalat bort rätten till ersättning för omfattande avbeställning och försöker sedan rädda situation med grundlösa ersättningsanspråk. Tvisten hade lätt kunnat undvikas om entreprenören hade utfört arbetet enligt AB 04 och hela tiden kunnat leda i bevis om arbete som utförs rör sig om kontrakts- eller ÄTA-arbete.

Problemet hade vidare kunnat lösas med större krav på parterna i fråga om tyngre och välriktade formaliakrav. Potentiellt hade det kunnat tillställas krav att uttryckliga och specificerade avtal borde upprättas vid varje

---

<sup>226</sup> Hedberg, 2010, s. 47.

beställning så att tvist inte kan uppkomma senare. Men detta skär sig med ÄTA-arbetets karaktär som en ofta brådskande och vital del av entreprenaden. Att stanna upp för att omförhandla så ofta som olika ÄTA-arbeten uppkommer hade orsakat förseningar vilket hade varit ekonomiskt oförsvarligt.

## 7.3 Sandås-fallet

### 7.3.1 Bakgrund

Sandås-fallet<sup>227</sup> innebar en tvist mellan Sandås Transport (nedan kallad entreprenören) och Greenextreme (nedan kallad beställaren). Beställaren planerade uppföra vindkraftverk på två fastigheter utanför Kalmar, entreprenören anlätades sedermera för att utföra för detta ändamål förberedande markarbete. Tvist uppkom i flera frågor, bland annat om entreprenören hade rätt till ersättning för utförda beställda ÄTA-arbeten.

### 7.3.2 Tvistefrågor

Entreprenören krävde ersättning för utfört merarbete till följd av att beställaren föreskrivit arbete på större ytor än som tidigare avtalats (*ÄTA nr.1*). I ett begynnande skede av entreprenaden hade efter genomgång av fastigheten kommits överens om att verksytor skulle ha en viss storlek. Sedermera hade beställaren föreskrivit större verksytor.<sup>228</sup> Enligt kontraktet som upprättades mellan parterna skulle entreprenaden utföras enligt en genomförande beskrivning<sup>229</sup> som stadgar att arbetet skulle uppfylla vissa tekniska krav. Dessa specifikationer ställdes ur "*Sinovel, SL3000 road, and hard-standings requirements*" vilken tillfogades som bilaga.<sup>230</sup>

Det merarbete som entreprenören var tvungen att utföra sammanföll med vad som var nödvändigt för att uppfylla de för entreprenaden relevanta kraven. Rangordningslistan i kontrakten gav vidare vid handen att genomförande beskrivning gäller före den typ av handling som stadgade annorlunda utförande.<sup>231</sup> Oaktat beställarens föreskrift så utgjorde utfört arbete redan kontraktarbete, alltså utgavs inte ersättning utöver kontraktssumman.<sup>232</sup> Den tidigare diskuterade arbetsbördan blir då irrelevant när man i entreprenadavtal föreskriver annan, högre belagd på rangordningslistan (och senare tillkommen enligt principen om att senare upprättade handlingar har företräde), utförande.

---

<sup>227</sup> T 2671-14 vid Kalmar Tingsrätt. Författarens benämning.

<sup>228</sup> Dom i mål T 2671-14, s. 7.

<sup>229</sup> Avtalsförfattarnas särskrivning.

<sup>230</sup> Dom i mål T 2671-14, se bilaga 5 (Parternas avtal, genomförande beskrivning).

<sup>231</sup> Dom i mål T 2671-14, se bilaga 5 (Parternas avtal, p. 1).

<sup>232</sup> Dom i mål T 2671-14, s. 34f.

Vidare yrkade entreprenören för ytterligare ersättning för flertalet utförda beställda ÄTA-arbeten (*ÄTA nr.2*) I kontraktet hade utöver AB 04 kap. 2 § 6 förtydligats att ÄTA-arbeten skulle beställas skriftligt men även att inga arbeten förväntades tillkomma - beställaren planerade inte ändra åtagandet som det stod vid avtalsslut.<sup>233</sup> Detta tolkade rätten som att det krävdes en tydlig formlig viljeförklaring från beställarens sida för att beställning skulle ansetts ha skett. I förevarande fall hade beställaren hyrt in en tredje part som ombud för att fortlöpande övervaka arbetet. Inom ramen för dennes arbete undertecknades byggdagböcker vari bekräftades att visst arbete utförts under en arbetsdag.<sup>234</sup> Förutom bekräftelse från dennes sida att relevant tilläggsarbete utförts saknades skriftlig bevisning att beställning av ÄTA-arbete skett. Då denna attestering enbart var av övervakande karaktär samt att denne person saknade befogenhet enligt avtalet att förändra entreprenadens ramar så ansåg rätten att beställningarna inte uppfyllde formkraven och därför inte kunde ersättas.<sup>235</sup>

### 7.3.3 Analys

Sandås-fallet som beskrivits ovan i korta drag var en långdragen och komplex tvist som aktualiserar flera till ÄTA-arbete anknyttande problem. Dels gränsdragningen mellan vad som utgör ett kontraktsarbete och ÄTA-arbete, dels vilka som äger befogenhet att företräda part. Fallet är därför väldigt belysande för att förstå hur ÄTA-institutet hanteras praktiskt av en domstol. De ÄTA-arbeten som var föremål för tvist i förevarande fall har vissa likheter med de som behandlas i Skanörs-fallet. Parterna har dålig uppsikt på vad som står i kontraktet och framförallt hur formaliabestämmelserna ska uppfyllas. På så sätt hamnar entreprenören i juridiskt trångmål eftersom att det är denne som har att visa förekomsten av ÄTA-arbete. Sköts inte entreprenaden enligt de krav som AB 04 ställer upp blir det svårt för en entreprenör att i efterhand visa att de förutsättningar de arbetat utifrån var riktiga.

Rättsfallet visar även på att oskälighetsregeln verkligen bara i undantagsfall, som nämnt i avsnitt 6, kan rädda en intet ont anande entreprenör. I relevant tvist så hänvisar entreprenören uttryckligen till regeln men får inget gehör (domstolen berör inte ens frågan). Detta dock av förklarliga skäl, då det inte får anses som uppenbart oskäligt att en entreprenör som agerar oprofessionellt varken agerar ursäktligt och lojalt mot motparten. Det får vidare anses vara oprofessionellt att som erfaren entreprenör ha så dålig kontroll och kännedom om entreprenadrätt/entreprenadavtal. Vid intervjuer med nyckelpersoner anställda hos entreprenören illustreras entreprenadmarknaden väl. Även personer som arbetat med markentreprenad i flertalet decennier och dagligdags arbetat med AB 04 saknar kunskap om hur avtalet ska förstås och tolkas.

---

<sup>233</sup> Dom i mål T 2671-14, s. 35. Jmf. bilaga 5 (Parternas avtal).

<sup>234</sup> Dom i mål T 2671-14, s. 28ff.

<sup>235</sup> Dom i mål T 2671-14, s. 35.

I det här fallet hade avtalet en klausul som stadgade ett funktionsansvar, då entreprenören garanterade vissa tekniska krav så att marken var funktionsduglig för att husera ett vindkraftverk. I mångt och mycket har entreprenören avtalat bort stora delar av beställarens ansvar för uppgifter då det inte längre är dennes projekterade specifikationer som gäller utan de tekniska krav som ställs i bilaga. Att tvist uppstår i ett sådant fall är inte svårt att förutspå då entreprenören inte har fokuserat på vilket arbetsutförande som avtalat kräver.

För att undvika en tvist av denna karaktär hade entreprenören behövt anpassa sitt agerande under pågående entreprenad efter vad som står i upprättat avtal, allra minst iallafall veta vad som däri stadgas. Vid en entreprenad måste entreprenören veta vad denne har för arbete att utföra. Utför en entreprenör arbete som inte är att anse som beställt ÄTA-arbete och som inte återfinns i kontraktsarbetena blir entreprenaden behäftat med fel, som kommer få åtgärdas på egen bekostnad.<sup>236</sup> Råder det tvivel om vad som ska utföras så kan resultatet bli att felaktigheter måste åtgärdas för att uppnå kontraktsenlighet, med tidsfördröjning och kostnader som följd – föga önskvärt ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Det kan till och med uppstå situationer där entreprenören inte har erforderlig behörighet att utföra kontraktsarbete då denne missat i sin kalkyl, och således måste upphandla tjänsten av en underentreprenör för att uppfylla åtagandet. Särskilt i stora entreprenader där åtagandet är omfattande och arbetet är komplext krävs vetskap om vad man som entreprenör ger sig in på. Annars kan det sluta som för entreprenören i relevant domslut där denne fick ersätta beställarens rättegångskostnader på nästan en miljon kr.

Merparten av problemen hade kunnat lösas när avtalet skrevs med diskussion och juridisk hjälp. Kanske borde AB 04 innehålla en bestämmelse som tvingar parter som ingår kostsamma avtal (överskridande ett gränsbelopp) att biträdas med nödvändig juridisk kompetens? På så sätt kan parterna bättre förstå vidden av vad de åtar sig, tvister kan undvikas genom att parterna får avtalets juridiska verkan förklarad för sig. Detta verkar särskilt nyttigt gällande formaliakraven vid beställning då entreprenören, likt i Skanörs-fallet, innehar en felaktig uppfattning om hur formaliakraven uppfylls. Att veta hur man som entreprenör bör sköta sin entreprenad för att bibehålla rätten till ersättning för oundvikligt merarbete måste få anses som väldigt viktigt.

---

<sup>236</sup> Andersson m.fl., 2013, s. 65.



## 7.4 Bureca-fallet

### 7.4.1 Bakgrund

I Bureca-fallet<sup>237</sup> hade Otto Magnusson (nedan beställaren) som entreprenör erhållit uppdrag av HSB Sundsfastigheter att utföra vissa arbeten vid entreprenad i Västra hamnen i Malmö. För att utföra en del av arbetena anlätades Bureca Fastighets (nedan entreprenören) för att som underentreprenör utföra vissa arbeten rörande installation samt uppförande av fastighetstillbehör (kyl- och frysanläggning, kylmedelskylare, ugnar, diskmaskiner etc.) Tvist uppkom efter godkänt arbete om entreprenören ägde rätt till ersättning utöver kontraktssumman för utförda ÄTA-arbeten.<sup>238</sup>

### 7.4.2 Tvistefrågor

Mellan parterna gällde en enskilt upprättad överenskommelse med AB 04 samt AB-U 04 tillfogade. I de administrativa föreskrifterna hade vissa förändringar förts in. Först och främst preciserades rangordningslistan vid motstridiga handlingar med följd att det enskilda avtalet gick före tidigare upprättade offerter vid motstridiga handlingar. Vidare kompletteras regelverket om ÄTA-arbeten i med att likställda ÄTA-arbeten måste underrättas *skriftligt* innan påbörjat arbete *oavsett* kostnadsberäkning. Alla utförda ÄTA-arbeten måste sedermera redovisas och godkännas veckovis under byggmöten, upptagna i byggmötesprotokoll. Saknas underrättelse eller formenligt godkännande förtas entreprenören rätt till ersättning för utfört ÄTA-arbete enligt AB 04 kap. 2 § 8 om så inte vore oskäligt. Denna ordning hade sedermera bekräftats i protokoll och vid byggmöten.<sup>239</sup>

I målet var frågan tvistig om vissa ÄTA-arbeten hade beställts av beställaren. Entreprenören hade utfört arbeten som uppkommit efter egna förslag och som sedermera enligt entreprenören godkänts muntligt av beställarens arbetsledare på plats. Som kan utläsas ovan hade det avtalats fram en tydlig ordning för hur ÄTA-arbeten skulle hanteras vid uppkomst. Ett beställt ÄTA-arbete skulle dels kunna påvisa skriftlig beställning, dels upptas i veckobaserad arbetsredovisning. Ingen av dessa delar hade entreprenören uppfyllt. Denna överenskommelse hade vidare inte lämnats därhän enligt den metodologi som beskrivs ovan i avsnitt 6.3.1. Beställaren hade inte uttryckligen förklarat överenskommelsen överksam, och inte heller med sitt uppfattbara beteende gett entreprenören anledning att anta annullering. Den person som entreprenören riktat sina underrättelser mot hade inte heller en sådan ställning enligt avtal att denne kunde för beställarens räkning råda över överenskommelsen och förändra

---

<sup>237</sup> T 5594-12 vid Malmö Tingsrätt. Författarens benämning.

<sup>238</sup> Dom i mål T 5594-12, s. 2.

<sup>239</sup> Dom i mål T 5594-12, s. 24f.

densamma.<sup>240</sup> Då rätten inte heller ansåg det förefalla oskäligt att ingen ersättning utgick, ersattes inte yrkade beställda ÄTA-arbeten.

Entreprenören yrkade även på ersättning för likställda ÄTA-arbeten. För att dessa skulle ersattas skulle entreprenören dels skriftligt underrättat beställaren om arbetet innan påbörjat utförande, dels redovisat arbetets utförande i tid och kostnad veckovis. Att så inte skett enligt denna partsupprättade ordning fick anses bevisat. Inte heller rörande likställda ÄTA-arbeten hade beställaren uttryckligen eller outtryckligen gett entreprenören anledning att anta att en annorlunda ordning skulle anses gälla. Oskälighet kom vidare inte på tal. Entreprenören tillerkändes således inte heller ersättning för likställda ÄTA-arbeten.<sup>241</sup>

### 7.4.3 Analys

Förevarande fall aktualiserar likställda ÄTA-arbeten som tvistefråga vilket vare sig Skanör- eller Sandås-fallen gör, vilket gör att den trots att vara lite äldre än de två senare fallen innehar en för framställningen relevant aktualitet.<sup>242</sup> Men som tvisten utvecklats sig föranleder tvistefrågorna i ovan beskrivna fall inte någon annan problematik än den som redan diskuteras, även här blir tvistens utfall beroende av uppfyllandet av formalia. Det är den springande punkten då det inte görs någon egentligen bedömning i sak, alltså om förevarande arbeten utgör ÄTA-arbeten enligt beställd eller likställd definition. Domstolen använder således en väldigt strikt hållning till formalia, och oskälighet kommenteras inte mer än enbart översiktligt. Parterna aktualiserar intressanta spörsmål och tankegångar om hur ett ÄTA-arbete ska tolkas och förstås som därmed lämnas obehandlade.

Vid avtalsslut har parterna kommit fram till ett omfattande regelverk utöver AB om på vilka grunder ersättningsgillt ÄTA-arbete ska uppstå. Under pågående entreprenad hänvisar entreprenören alla sina krav till beställarens icke auktoriserade representant på plats. Då detta skett utan anmärkning så är entreprenörens uppfattning att de tunga kraven på ÄTA-hantering kan anses vara irrelevanta. Entreprenören har en uppfattning om hur avtalet kan hanteras och utgår ifrån denna uppfattning, som saknar grund i både avtalsrätt och entreprenadrätt. Det saknas grund för att ett entreprenadavtal som överenskommelse kan hanteras på ett sådant lättvindigt vis och föranleda förändringar i detsamma. För att ge vid handen en sådan förändring krävs att beställaren utgett en viljeförklaring att denne anser vilja förändra överenskommelsen, eller att motparten har anledning att uppfatta en sådan viljeförklaring. I förevarande fall har istället entreprenören till synes ensam uttryckt en vilja att annullera kraven på formalia vid ÄTA-hantering, och då denna överenskommelse utgör ett konsensualavtal krävs bägge parter medgivande för acceptans. Motparten, beställaren, har varit

---

<sup>240</sup> Dom i mål T 5594-12, s. 25f.

<sup>241</sup> Dom i mål T 5594-12, s. 25.

<sup>242</sup> Efter överklagan föll dom i Hovrätten 22 juni 2015 (prövningstillståndet innefattade dock inte de ÄTA-arbeten som nämns i framställningen).

passiv och intet anande, men entreprenören har inte låtit denne förstå sin villfarelse varför varken bundenhet genom passivitet eller dolus-regeln kan bli applicerbara.

Entreprenörens villfarelse beror till stor del på uppfattningen att en arbetsledare som representant för beställaren har befogenhet att förändra avtals ramar. I AB 04 regleras frågan i kap. 3 § 1 där det stadgas att parterna i avtalet ska utse ombud som med bindande verkan har rätt att företräda respektive parts intressen. Frågan blir särskilt relevant rörande ÄTA-arbeten då formaliabestämmelserna i AB naturligen kräver en mottagare, någon som ska tillställas underrättelse eller skriftlig beställning. Vidare innebär regleringen att om, som i förevarande fall, part förmedlar underrättelser till en person som inte har behörighet att ta emot dem får följderna att underrättelsen inte uppfyller de krav som ställs i bestämmelserna. Potentiellt kan problemet lösas under arbetets gång med hjälp av fullmakt eller medgivande, men om inte part anpassar sin ÄTA-hantering till rätt mottagare är risken stor att formenlig underrättelse/beställning inte har kommit till stånd. Hedberg menar dock att viss tänjning av gränserna för befogenhet är nödvändiga i moderna, rörliga entreprenadavtal då det regelmässigt är svårt att få tag i beställarens ombud. Men i dessa fall är det vitalt för entreprenören att omedelbart införskaffa skriftlig bekräftelse, naturligen i byggmötesprotokoll vilket i gällande fall inte skett.<sup>243</sup>

Slutsatsen efter att ha analyserat Bureca-fallet blir att det blir svårt att utföra en regelmässig hantering av ÄTA-arbeten om entreprenören utför entreprenaden enligt felaktiga föreställningar om AB 04. Men fallet visar även på att kunskaperna inte bara är bristfälliga i entreprenadrätt utan även inom den allmänna avtalsrätten. Om parterna inte vet hur avtal kommer till stånd och upprätthålls blir utfallet att villfaren part kommer förlora fall som når rättskipning, med därtill stora rättegångskostnader som följd. Som diskuterats ger avtalet starka incitament för entreprenören att erhålla insikt om avtals vidd och framförallt om hur formaliafrågorna hanteras. Men likväl, innehar inte entreprenören denna insikt kommer detta stå denne dyrt - vilket knappast är önskvärt även om denne torde lära sig en kostsam läxa.

## 7.5 Sammanfattning

Denna kvalitativa undersökning på jakt efter naturliga tvistefrågor vid uppkomst av ÄTA-arbeten har gjorts utifrån tre rättsfall som får anses visa en representativ bild av läget i fråga. Det är de mål vars avkunnande av dom ligger närmast i tiden till skrivandet av denna uppsats, det finns mångdubbla fler avkunnade under samma tidsperiod men i alla dessa fall har parterna förlikats och domstolen blott stadfäst denna förlikning. Dessa tre rättsfall utgör således ett skärnsnitt av vilka frågor som är föremål för tvist rörande ÄTA-arbeten.

---

<sup>243</sup> Hedberg, 2010, s. 56.

*Skånör-fallet* behandlade tvister om beställda ÄTA-arbeten där entreprenören inte i något av yrkade fall kunnat styrka skriftlig beställning. Då det inte var oskäligt förtogs entreprenören rätten till merersättning för utfört arbete. I *Sandås-fallet* krävde entreprenören ersättning för arbete som kunde intolkas bland kontraktsarbetena, ersättning gavs således inte. Vidare krävdes ersättning för beställda ÄTA-arbeten men då inte heller denna entreprenör kunde påvisa skriftlig beställning i något av fallen gavs inte heller ersättning på denna grund. Slutligen så ersattes entreprenören i *Bureca-fallet* inte för yrkade beställda och likställda ÄTA-arbeten då entreprenören inte följt den ordning som avtalats för att betalning skulle ske. Utöver skriftlig beställning eller underrättelse krävdes kontinuerlig redovisning enligt avtal.

# 8 Diskussion och slutsats

## 8.1 Inledning

I detta avslutande avsnitt återkopplar framställning till de frågeställningar som formulerades i inledningen. I avsnitt 2 till 6 har gällande rätt på ett utförligt vis diskuterats, den första frågeställningen om hur ÄTA-arbeten regleras enligt AB 04 är därför fullständigt utredd. De två resterande frågorna kräver dock en djupare analys för att kunna anses besvarade. Utifrån den undersökning som gjordes ovan i avsnitt 7 ska därför frågorna om varför tvist uppkommer samt om förekommande tvister kan undvikas diskuteras. För att kunna utföra en sådan diskussion kommer utredningen kommenteras, och slutsatser dras ifrån det resultat som frammanats. Framställningen avslutas sedan med några avslutande ord som redogör i korta drag för vad uppsatsen resulterat i för slutsatser.

## 8.2 Diskussion

### 8.2.1 Varför uppkommer tvist?

De tre rättsfallen som varit föremål för undersökning i avsnitt 7 visar tydliga genomgående drag i de tvistefrågor som är uppe för prövning. I alla fallen har entreprenören utfört arbeten som inte kunnat ersättas då det saknar antingen formenlig beställning eller underrättelse enligt AB 04 kap. 2 §§ 6-7. Vidare visar fallen på olika grader av låg juridisk kompetens främst i förhållande till entreprenadavtalets verkan och AB 04:s reglering, samtidigt som entreprenörerna på ett otillräckligt sätt redovisat arbetena och dess utförande. Den tydligaste belysande gemensamma nämnaren är kraven på ersättning för ÄTA-arbete trots avsaknaden av formenlighet.

Det bör poängteras att undersökningen uteslutande behandlat rättsfall inom allmän domstol, och således inte i skiljeförfaranden. Om inte parterna har avtalat om annan ordning ska enligt AB 04 kap. 9 § 1 alla tvister vars omtvistade belopp inte uppenbarligen överstiger 150 prisbasbelopp (6 645 000 kr) lösas genom allmän domstols försorg. Överstigande fordringar ska hanteras genom skiljeförfarande. Problemet som diskuteras torde kunna påvisas i alla typer av entreprenader, oberoende av ekonomisk storlek. I publikationen *Så gick det* behandlas flera skiljedomar som påvisar problem för entreprenör, likt i diskuterade underrättsfall, att hantera formaliafrågor.<sup>244</sup> Skiljenämnden lägger dock tillsynes inte samma vikt vid formalia utan försöker få ett så bra resultat som möjligt för bägge parterna, med en inte lika handfast juridiskt bunden bedömning som följd. Tvisten är dock även i dessa fall onödig och hade kunnat undvikas vid bättre

---

<sup>244</sup> Thunell, 1995, s. 24f. Jmf. avsnitt 1.3.

formaliahantering. Slutligen torde entreprenader med tvistiga ÄTA-arbeten överskridande 150 prisbasbelopp uppkomma endast i undantagsfall. Allmän domstol är således i nuläget huvudregeln vilket gör att den problematik som beskrivs i rättsens domslut likväl är av störst intresse för framställningen.

Precis som förutspått i doktrin har formaliabestämmelserna i AB 04 stor bäring i rättsens argumentation.<sup>245</sup> Genomgående utförs en strikt formenlig bedömning i första hand vilket gör att väldigt få av ÄTA-arbetena som behandlas når en saklig bedömning av om ett ÄTA-arbete verkligen uppkommit, utifrån den distinktion som upprätthålls enligt AB 04 kap. 2 §§ 3-4. Detta får anses naturligt då det saknar relevans att diskutera arbetets karaktär inom avtalet om inte formenlig beställning utförts, då kategoriseringen av arbetet som ÄTA i så fall inte föranleder några rättsverkningar. Först vid diskussion enligt oskälighetsregeln blir sådan kategorisering intressant. Men i inget av fallen har det ansetts oskäligt att förta entreprenören dennes ersättningsrätt. Detta i sakens natur då oskälighet i bestämmelsens inneboende mening kräver lojalitet och försvarbarhet i entreprenörens agerande, vilket är svårt att påvisa vid ignorans i hantering och redovisning av ÄTA-arbeten - någon likhet finns inte till de exempel som redovisas i kommentaren till AB 04 kap. 2 § 8.<sup>246</sup>

Men likväl, ponera att det inte är uppenbart som i förevarande fall att oskälighetsregeln inte är tillämplig. I så fall behöver arbetet självfallet kategoriseras som ÄTA-arbete för att ersättning ska kunna utgå. Men enligt de ramar som beskriver ÄTA-arbetet hade det inte varit svårt att härleda tvistiga arbeten i de tre fallen till kontraktsarbete och projektering på nödvändigt vis.<sup>247</sup> Det är således inte häri problemet ligger. I de fall en formenlig beställning eller underrättelse har utförts av entreprenören torde det endast i undantagsfall vara relevant om ÄTA-arbete verkligen uppkommit eller inte. Parterna har då antingen accepterat förhållandet, och arbetet kan utföras utan problem, eller uttryckt sin ståndpunkt i frågan vilket torde leda till att problemet kan lösas direkt och innan utförande inom avtalsförhållandet. Att komma fram till en lösning vid detta läge, innan parter pådragit sig kostnader för arbetet, blir lättare då bägge parter har ett intresse av att lösa problemet snabbt för att minska påverkan på den framtida entreprenaden. Entreprenören då denne vill färdigställa entreprenaden i tid och kunna ta sig an nya uppdrag, beställaren då denne vill kunna ta färdigställd anläggning i bruk.

Varför agerar entreprenören i analyserade rättsfall på ett så till synes ofördelaktigt vis? Rent juridiskt är rättsläget relativt simpelt. Om inte entreprenören säkerställer att arbete föregås av skriftlig beställning/underrättelse kan ersättning ges enbart i undantagsfall. Men den verkliga entreprenaden förs i skymundan från juridik, av parter med endast byggnadsteknisk bakgrund. En förklaring är således att entreprenören fokuserar uteslutande på arbetets framskridande vilket gör att fortlöpande

---

<sup>245</sup> Se avsnitt 6.4.

<sup>246</sup> Se avsnitt 6.4-6.5.

<sup>247</sup> Se avsnitt 4.

analyser av juridiska konsekvenser lämnas därhän. Men detta tror inte jag är hela sanningen. Entreprenören påvisar i förevarande fall på stor riskbenägenhet. I alla tre fallen rör det sig om erfarna entreprenörer, att dessa parter skulle ha en så minimal kunskap om entreprenadrätt och AB 04 håller jag för osannolikt. Mer troligt är att detta beteende om igen blivit premierat vilket föranlett att entreprenören fortsatt utföra entreprenad utifrån samma premisser. Först när denne sedermera stöter på patrull, genom en beställare som har juridisk förkunskap och synar entreprenörens bluff, lär entreprenören sin läxa. Men en kalkylerande entreprenör kanske anser att de vinster som finns att hämta genom att fortsatt sköta entreprenad på ett lättvindigt vis överstiger förlusterna från framtida domslut likväl fortsätter med sitt beteende. Potentiellt har beställaren i många fall lika bristande juridiska kunskaper som entreprenören vilket gör att felaktigt hanterade ÄTA-arbeten ersätts utan eftertanke.

Rörande flera av fallen förtas entreprenören rätten till ersättning pga. sin bristande kunskap om vem som har rätt att påverka avtalet. Särskilt tydlig är denna situation i Bureca-fallet då entreprenören uteslutande haft kontakt med en person som saknade erforderlig befogenhet att förändra rådande avtal.<sup>248</sup> Hade entreprenören haft uppsikt över vem som hade rätt att företräda beställaren i sådana ärenden hade mycket väl utgången kunnat vara annorlunda. Det finns flera tecken på att beställaren i så fall kunnat ge entreprenören en befogad uppfattning att avtalade formaliakrav skulle anses verkningslösa.<sup>249</sup> Men nu skedde all diskussion med en person vars viljeyttringar var irrelevanta för avtalet. Denne situation hade oerhört lätt kunnat undvikas då entreprenören borde vetat vem denne skulle kontakta för att legitim underrättelse skulle ansetts skett, information som tvunget förts in i avtalet enligt AB 04 kap. 3 § 1. Återigen ett tydligt tecken på att avsaknaden av juridisk kompetentes slår tillbaka hårt på entreprenören.

Det kan mycket väl vara så att entreprenören vid upphandling har lagt ett alldeles för lågt pris för att vinna uppdraget. I så fall blir dennes vinstmöjligheter beroende på att stora mängder ÄTA-arbeten uppkommer som kan ge möjligheter till merersättning. Entreprenörens lösning i förevarande fall blir således att dammsuga entreprenaden efter ÄTA-arbeten som kan ersättas.<sup>250</sup> En oerfaren beställare med dålig kunskap om AB ersätter kanske sådana påståenden utan eftertanke, det kanske till och med är nödvändigt för att entreprenaden ska bli färdigställd. Märker entreprenören vid upphandling att handlingarna förefaller så bristfälliga att det finns stort spelrum för ytterligare ersättningskrav kommer denne lägga ett lägre pris och dyka upp på första byggmötet med en lista på extraarbeten. En sådan dammsugning är legitim, och principiellt nödvändig för ett färdigställt resultat. Beställaren får stå risken för sin dåligt utförda projektering.<sup>251</sup>

---

<sup>248</sup> Se avsnitt 7.3.

<sup>249</sup> Jmf. avsnitt 6.5.

<sup>250</sup> Se avsnitt 7.2.3.

<sup>251</sup> Jmf. avsnitt 6.3.2.

Sker en dammsugning efter ÄTA-arbeten regelrätt så vållar den inte några större problem för parterna. Uppkomna arbeten utgör då ersättningsgilla ÄTA-arbeten i AB 04:s mening och dess utförande är nödvändig för en entreprenadsenlig entreprenad. Formaliabestämmelserna säkerställer att uppkomna arbeten ingår i kontraktet och kan accepteras. Parterna är då tvungna att på ett tydligt sätt komma överens om arbetet som ett beställt ÄTA-arbete, styrkt av skriftlig beställning, eller ett likställt ÄTA-arbete, styrkt av inhämtade synpunkter.<sup>252</sup> Om arbeten inte utgör ÄTA-arbete har då marginell betydelse då parterna uttryckligen kommit överens om att arbetet ska utföras. Problem uppkommer först när en entreprenör skött en entreprenad dåligt och först efter utförd entreprenad erinrar sig om att mer ersättning krävs för att entreprenad ska gå runt. Här har formaliabestämmelserna en klart preventiv funktion då det inte i efterhand går att kategorisera arbeten som ÄTA-arbeten då dessa måste uttryckligen omnämnas innan utförande.

Vad entreprenörens agerande bottnar i är svårt att utröna utan en djupare undersökning, denna korta genomgång visar enbart på ett antal gemensamma drag. Men likväl är problemet tillräckligt stort för att frågan bör diskuteras om något kan göras i fråga om att förebygga problem av diskuterad sort. Stora incitament ges entreprenören att hantera ÄTA-arbeten på ett regelrätt vis, entreprenören riskerar att förlora rätten till ersättning vilket är den huvudsakliga anledningen att denne utför arbetet.<sup>253</sup> Som jag tolkar problematiken saknas antingen förståelse om hotets verkan alternativt att entreprenören inte ser hotet som tillräckligt överhängande för att rätta sig efter. Vilket alternativ som i ett enskilt fall problematiken än grundar sig i så är problemet högst reellt.

Uppkommer en given situation där entreprenören inte har säkerställt formlig beställning/underrättelse innan utfört ÄTA-arbete kommer antingen beställaren betala för arbete som denne inte behöver betala eller entreprenören att förlora rätten till ersättning för utfört arbete, beroende på hur vaksam beställaren är. Om detta sker i så stor grad som undersökningen visar på ger bestämmelserna således inte det utslag som är menat. Meningen är att ÄTA-arbete ska hanteras på ett sätt så att parterna är ense och införstådda i deras existens. Uppkommer tvister i stor omfattningen uppnås inte syftet, då parterna uppenbarligen varken är införstådda eller överens om arbetets karaktär.

Slutligen bör tilläggas att formaliabestämmelsen trots de uppkomna problem som uppstått i dess kölvatten ändå utgör en vital del av avtalet. Parterna behöver ha kontroll och erhålla vetskap om vilka arbeten som tillkommer arbetet innan det utförs. Men samtidigt är entreprenadavtalet beroende av förändringar och att dessa sker fortlöpande utan att störa entreprenadens framfart nämnvärt. Genom förevarande ordning har BKK funnit en balansgång däremellan, parterna tvingas att förklara ÄTA-arbetet och

---

<sup>252</sup> Se avsnitt 6.2-6.3.

<sup>253</sup> Se avsnitt 6.4.



precisera formalia innan utförande.<sup>254</sup> Men bestämmelserna är inte särskilt betungande, det rör sig inte om att komma överens om att ÄTA-arbete föreligger eller inte, utan enbart att skaffa fram bevismedel för att så är fallet - så att bägge parter inte blir överraskade av senare utveckling. Bestämmelsen är således nödvändig som den står sig, men likväl så är inte den problematik som skapats önskvärd.

## **8.2.2 Hur kan tvister undvikas?**

Problemet med tvister rörande ÄTA-arbeten kan formuleras på följande vis. Entreprenören utför arbeten som denne vill erhålla ersättning för utöver kontraktssumman. Innan utfört arbete har denne inte säkerställt skriftlig beställning på formligt vis eller inhämtat entreprenörens synpunkter i fråga. Entreprenören kräver ändå ersättning, vilket föranleder att antingen beställaren betalar eller att denne vägrar. Betalar beställaren belönas entreprenören för regelvidrigt beteende, vägrar denne så uppkommer potentiellt tvist som efter rättslig bedömning kommer leda till stora kostnader för entreprenören. Detta utgör ett problem då AB 04 syftar till att skapa en ekonomisk optimal riskfördelning. I detta innefattas att bägge parterna i så stor mån som möjligt ska lämna avtalsförhållandet med så fördelaktig ekonomiskt utfall som möjligt. Om beställaren betalar för arbete som denne inte behöver betala, eller om entreprenören inte får ersättning för utfört arbete, har inte den ekonomiska riskfördelningen varit optimal. Genom att formaliabestämmelserna inte följs får någon av parterna stå den ekonomiska risken för detta. Den optimala riskfördelningen förutsätter att bägge parter är väl införstådda med AB 04 och dess innehåll. När bestämmelserna inte följs blir riskfördelningen annorlunda än åsyftat. Annars får den part som saknar kunskap ta hela risken då denne riskerar att utföra entreprenaden på ett felaktigt vis.

Samuelsson menar att det är mer fördelaktigt att bägge parterna är väl införstådda med hur AB 04 reglerar vissa frågor, och att parterna rätter sig efter regelverket, än att förändra avtalet vilket kommer skapa förvirring på marknaden.<sup>255</sup> Detta är en rimlig argumentation men den bygger på att parterna förstår och anpassar sitt agerande efter avtalet, vilket entreprenören inte gör i tillräcklig mån rörande formalia vid ÄTA-arbeten. I så fall finns det grund för att diskutera om ändringar i AB 04. Dock så anser jag att ändringar i relevanta bestämmelser skulle vara föga önskvärda. För att få entreprenören att rätta sig inför bestämmelserna skulle starkare krav behöva ställas på denne än som redan ställs i AB. Alltså ytterligare formella krav för att ÄTA-arbeten ska anses komma till stånd. Hur än sådana krav ska tillställas avtalet kommer det vara ingripande för parterna och ytterligare tid/engagemang kommer behövas på ÄTA-hantering. Eftersom parterna vet att ÄTA-arbeten med stor sannolikhet kommer uppkomma så vet de också att de måste kalkylera in extra arbete för att administrera detta

---

<sup>254</sup> Se avsnitt 2.3.2.

<sup>255</sup> Samuelsson, 2011, s. 20f. Se avsnitt 2.3.2.

merarbete som en ytterligare reglering av frågorna kräver. På så sätt kommer arbetet kosta mer än nödvändigt och ta längre tid, vilket inte gynnar entreprenadavtalet vars effektivitet och grundvallar förändras.

Bestämmelserna i fråga har en väl avvägd balans mellan att säkerställa att ÄTA-arbeten hanteras på ett tillräckligt sätt för att parterna ska veta vilka arbeten som tillkommer och inte, samtidigt som påverkan på entreprenaden i tid och administration är minimal. Entreprenören har stor anledning att rätta sig efter bestämmelserna då ersättning inte ges vid överträdelse. Det är således inte fel på själva bestämmelsen och inte den som behöver ändras. Hade så skett skulle hela avtalet behöva ses över och korrigeras. Eftersom avtalet är uppbyggt som en helhet vars bestämmelser agerar i symbios, kan en ändring kräva förändringar i flertalet andra bestämmelser för att säkerställa stringens.<sup>256</sup> Vad som behöver ändras är hur parterna förhåller sig till regelverket.

I en entreprenad där både parter är väl införstådda med AB 04 och formaliabestämmelsernas verkningssgrad torde inte förevarande problematik uppkomma. Entreprenören kommer att ha rutiner för att hantera ÄTA-arbeten vid uppkomst vilket kommer föranleda att arbetet diskuteras och hanteras innan uppkomst. Ett beställt ÄTA-arbete kommer således inte utföras utan föregående skriftlig beställning, vilket kommer göra att arbetet ifråga kommer vara accepterat av bägge parter. Accepteras inte arbetet inom denna kategori kommer parterna utan större problematik vara benägna att snabbt diskutera och komma fram till en lösning för att inte påverka resterande entreprenad. Ett likställt ÄTA-arbete kommer på samma sätt efter underrättelse diskuteras och inte påbörjas innan konsensualitet föreligger. Parterna har i dessa fall inte ådragit sig några kostnader som kan bli föremål för tvist. Tvist kan såklart i undantagsfall uppkomma om parterna inte kommer överens om under vilken benämning arbetet ska utföras, men då parterna befinner sig i pågående entreprenad har båda incitament att lösa problemet, utan att behöva invänta rättslig prövning med försenad entreprenad som följd. Reglerna om förenklad tvistelösning i AB 04 kap. 10 § 1 blir även tillämpbara vilket föranleder en snabbare problemlösning om det ändå visar sig nödvändigt. Entreprenören är inte heller motiverad att ta några risker om motparten är väl införstådd i entreprenadrätt. Dammsugningstvister utan formenlig beställning kommer i så fall garanterat komma till domstol där entreprenör har oerhört begränsad möjlighet att vinna bifall.

För att lösa problematiken behöver således parterna säkerställa juridisk kompetens innan avtalet ingås. Detta är i ett långvarigt och komplext avtal som entreprenadavtal inte ett orimligt krav.<sup>257</sup> En entreprenad utförs ofta under en längre period, med stora kostnader och påverkar många människor. Sköts en entreprenad på ett undermåligt vis påverkas bland annat anställda, i förlängningen deras uppehälle och lön. Företag eller privatpersoner som ska ta färdigställd entreprenad i bruk påverkas likaså. Att part träder in i ett avtal

---

<sup>256</sup> Se avsnitt 2.2.1 samt 2.3.1.

<sup>257</sup> Se avsnitt 3.

med låga juridiska kunskaper får därför extern och intern påverkan i så hög grad att det inte är rimligt att parterna ges fullständig rätt att ingå avtal om de inte med besked kan garantera en i huvudsak regelrätt entreprenad.

Hur säkerställs då att parterna är informerade och kunniga om entreprenadavtalets juridiska begrepp under pågående entreprenad? Ett sätt är att fortlöpande utbilda entreprenadavtalets parter inom entreprenadrätt. Genom den stora påverkan tvister av förevarande slag kan föranleda är det som sagt inte orimligt att tvinga parter som vill ingå avtal om entreprenad att visa på viss juridisk kunskap. Potentiellt skulle en entreprenörs/beställares rättsliga kompetens att ingå avtal göras beroende på påvisad utbildning inom området för att undvika kostsamma och onödiga tvister. Om bägge parter är införstådda vid vad god ÄTA-hantering innebär kommer tvister grundade i oförstånd och otillbörligt utnyttjande att kunna undvikas i stor bemärkelse. De kostnader som parterna drar på sig för utbildning kommer i vilket fall vida understiga de kostnader och problem som potentiellt uppkommer vid okunskap. En annan lösning hade kunnat vara att låta parterna vara företrädare av juridiskt ombud under entreprenaden. Detta är dock en otillfredsställande lösning då det kommer föranleda parterna stora kostnader då en entreprenad pågår under en längre period, och relevanta jurister kommer behöva vara närvarande för att övervaka arbetets gång. Den juridiska kompetens som behövs är inte särskilt stor och utmynnar ytterst i ett krav på att parterna har rutiner för hur uppkomst av ÄTA-arbete ska hanteras. Utbildning i fråga kan ses som en investering, en engångskostnad som skyddar mot framtida ekonomiskt betungande. Det är något som i avtalstexten förutsätts men som till synes ofta brister under pågående entreprenad.

Båda parterna borde således påvisa rutiner för hur ÄTA-arbeten ska hanteras. Såsom bestämmelserna i AB 04 kap. 2 § 6-8 står sig idag läggs allt ansvar i fråga på entreprenören då det är denna som har bevisbördan för att påvisa formenlighet.<sup>258</sup> Men frågan är om denna ordning är så beställarvänlig som den verkar. Syftet med bestämmelsen är att skydda oerfarna beställare, som inte ska få erläggas överraskande kostnader.<sup>259</sup> Men genom att det är entreprenören ensam som behandlar ÄTA-arbetets uppkomst så riskerar beställaren att bli lurad. Har en oerfaren beställare inte kunskap om formaliabestämmelserna riskerar denne att bli utnyttjad då entreprenören kräver, och erhåller, ersättning för arbeten som egentligen inte borde ersatts. Skyddet som BKK åsyftat beställaren är bara verkningsfullt så länge beställaren ifråga känner till det, annars riskerar entreprenörens dammsugningsanspråk slå till mot beställaren som intet ont anande tror att entreprenad "går till på detta viset". Även beställaren behöver således vara införstådd i AB 04 för att minimera onödigt riskbeteende. Annars riskerar entreprenören att göra sin vinst beroende på andra grunder än rent arbetsinriktade vilket absolut inte är syftet med hur en entreprenad ska bedrivas. Innehar beställaren tillräcklig kunskap i frågan, och är entreprenören medveten om detta, så minskar intresset för oönskat beteende.

---

<sup>258</sup> Jmf avsnitt 6.

<sup>259</sup> Se avsnitt 6.4.

En logisk lösning på förevarande problematik är att låta BKK som branschöverskridande och ansvarigt organ hantera utbildning i fråga. I BKK företräds entreprenörer och beställare av representanter, som därmed har ett visst ansvar gentemot sina huvudmän.<sup>260</sup> Det arbete BKK utför som förvaltare av AB 04 påverkar sannerligen dessa huvudmän, och om dessa inte vid användning kan tillgodogöra sig avtalet på optimalt vis har BKK misslyckats med sitt arbete. Men BKK har inte bara ett ansvar gentemot de företag som representeras utan mot samhället i stort. Entreprenadavtalet är ett omfattande avtal som potentiellt kan skapa stor negativ påverkan vid felaktig hantering. Det rör sig om ett förhållande som mycket väl skulle kunna lagstiftas för att säkerställa en fullgod entreprenadmarknad. Men då entreprenadavtalet uttryckligen undantas från lagens verkan så har staten, om än indirekt, visat sin tilltro för AB 04 och BKK:s arbete.<sup>261</sup> I denna tysta överenskommelse ingår att skapa motsvarande stabila rättsläge som lagstiftning hade ämnat föranleda. Särskilt viktigt blir det för BKK att säkerställa ett fungerande ÄTA-institut då ändringsbefogenheten utgör en särskilt vital och fundamental del av entreprenadavtalet.<sup>262</sup>

En liknande situation går att finna i arbetsrätten där det allmänna överlagt ansvar i vissa frågor till arbetsmarknadens parter trots omfattande allmänintresse. Likt entreprenadavtalet är anledningen i mångt och mycket beroende av tradition då kollektivavtalsreglering likt AB-systemet utgör en unikt svensk modell. Om arbetsmarknadens parter inte genom kollektivavtal kan säkerställa de rättigheter och skyldigheter som krävs för ett fungerande arbetsskydd är det allmänna inte främmande för att hota med lagstiftning. Att sätta press på parterna att lösa frågan - "för annars gör vi det!". Motsvarande situation inom entreprenadrätten är inte helt orimlig. Om inte BKK kan säkerställa ett fungerande entreprenadavtal så torde det allmänna behöva göra det. Ett hot om lagstiftning i fråga kan mycket väl vara tillräcklig påtryckning för BKK att se över sitt hus, och diskutera de problem som uppkommer. Branschorganisationen behöver således vara uppmärksam på vilka tvister och problem som uppkommer vid användning av AB 04 för att sedermera anpassa åtgärder därefter, något som redan uttryckligen ingår i organisationens arbete.

Det system som uppkommit för att reglera ändringsbefogenhet och i förlängningen ÄTA-arbeten fungerar inte smärtfritt eftersom parterna regelmässigt inte följer avtalstexten. Jag menar att om båda parter är väl införstådda med avtalstexten och hur överträdelser beivras kommer parterna vara tvungna att anpassa sitt beteende genom tillräckliga rutiner för ÄTA-hantering. BKK har ett ansvar för entreprenadavtalet och AB-systemets optimala funktion. De har därför inte bara ett ansvar för att avtalstexten är välformulerad och funktionell utan att den i realiteten även följs. Ett första steg för att säkerställa funktion är att bifoga standardavtalet med användarinstruktioner, där vanligt förekommande problem kan belysas och

---

<sup>260</sup> Se avsnitt 2.2.2.

<sup>261</sup> Jmf. avsnitt 2.1.

<sup>262</sup> Jmf. avsnitt 3.

hur parterna bör agera för att undvika framtida problem under entreprenaden. Skulle en sådan ordning visa sig otillräcklig kanske BKK behöver ta ett mer aktivt grepp om de huvudmän som organisationen företräder och kontinuerligt utbilda entreprenadmarknadens parter för att säkerställa ett fungerande och smidigt avtal.

### 8.3 Slutsats

Regelverket som reglerar ÄTA-arbeten i AB 04 är en av de mest särskiljande aspekterna i entreprenadavtalet. Till skillnad från många andra avtalstyper ges möjlighet att fortlöpande förändra avtalet vilket är oerhört nödvändigt för att slutresultatet ska bli till belåtenhet för bägge parter. Att ändringsmöjligheterna som står till buds inte föranleder komplikationer i nämnvärd omfattning är därför nödvändigt för ett optimalt avtal, och något som åsyftas med avtalstexten. Efter en genomgång av representativa rättsfall behandlandes förekomst av ÄTA-arbeten enligt AB 04 visar dock verkligheten att entreprenadavtalets parter har oerhört svårt att hantera ÄTA-arbeten. Den ÄTA-hantering och de rutiner som krävs för att skapa formenlighet vid beställning och underrättelse saknas i flera fall. Antingen beror detta på oförstånd eller för att sådant beteende potentiellt premieras. Entreprenören dammsuger i sådana situationer entreprenad efter ersättningsgilla arbeten, potentiellt för att säkerställa vinst efter en dåligt utförd eller för billigt upphandlad entreprenad. Dammsugning görs naturligen efter utfört arbete, då det redan är för sent att införskaffa tillräckligt underlag för att formbestämmelserna ska anses uppfyllda. Entreprenören har i dessa fall inte rätt till ersättning, oskälighetsregeln torde inte rädda entreprenören då en dammsugande entreprenör i sin illojalitet av logiska skäl endast i undantagsfall kan erhålla ersättning. Antingen kommer beställaren tillgodose entreprenörens krav och ersätta arbetet ifråga utan rättslig grund, eller så uppkommer tvist vilket leder till potentiella rättegångskostnader. Både utfall är icke önskvärda.

Formulerat problem kan lösas genom att entreprenör utbildas i hantering av den grundläggande entreprenadrätt som krävs för att kunna säkerställa ett stabilt avtalsutförande. Det får inte anses som rimligt att parter kan gå in i ett avtal utan erforderlig kompetens att hantera detsamma, särskilt inte när avtalets omfattande ekonomiska konsekvenser kan påverka många individer negativt om entreprenaden missköts. Då entreprenadavtalets parter inte kan garantera en branschöverskridande kompetens borde ansvaret falla på BKK som reglerande organ. BKK har ett ansvar som förvaltare av AB-systemet att avtalen i fråga får åsyftat utfall och att korrigera de oegentligheter som uppkommer. I detta ligger att hålla sig á jour med de problem som uppstår bland dess huvudmän, avtalets slutanvändare. Problemet skulle enkelt kunna åtgärdas med anvisningar som tar fasta på de problem, och tvister, som vanligen uppkommer och hur entreprenad bedrivs i enlighet med AB 04. Viss juridisk förklaring utöver avtalstexten synes nödvändig.

Visar sig en sådan lösning otillräcklig, potentiellt kommer avtalets parter läsa igenom anvisningar med samma begränsade entusiasm som de tar sig an AB 04, så kanske vidare utbildning i BKK:s försorg är nödvändig. Kan inte BKK hantera frågan måste frågan ställas om inte lagstiftaren bör diskutera andra lösningar för att reglera entreprenadmarknaden. Stora belopp, och många anställda, är i omlopp. Kan inte avtalet hanteras tillräckligt gott bör lagstiftning föreslås, om inte annat för att få BKK att agera i frågan.

# Käll- och litteraturförteckning

## Litteratur

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars, *Avtalsrätt II*, Studentlitteratur, sjätte upplagan, 2009.

Andersson, Eilert, Hedberg, Stig, *ÄTA-arbete och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06*, Svensk Byggtjänst, första upplagan, 2013.

Bergman, Mars, Indén, Tobias, Lundberg, Sofia, Madell, Tom, *Offentlig upphandling: På rätt sätt och rätt pris*, Studentlitteratur, första upplagan, 2011.

Bernitz, Ulf, *Finna rätt*, Norstedts Juridik, tolfte upplagan, 2012.

Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, Norstedts Juridik, åttonde upplagan, 2013.

Grönfors, Kurt, *Avtal och omförhandling*, Nerenius & Santéus, första upplagan, 1995.

Grönfors, Kurt, Dotevall, Rolf, *Avtalslagen - En kommentar*, Norstedts Juridik, fjärde upplagan, 2010.

Hedberg, Stig, *Kommentarer till AB 04 och ABT 06*, Svensk Byggtjänst, första upplagan, 2007.

Hedberg, Stig, *Kommentarer till AB 04, ABT 06 och ABK 09*, Svensk Byggtjänst, första upplagan, 2010.

Hellner, Jan, *Kommersiell Avtalsrätt*, Juristförlaget, fjärde upplagan, 1993.

Hellner, Jan, Hager, Richard, Annina H. Persson, *Speciell Avtalsrätt: Kontraktsrätt. Häfte 2, Allmänna ämnen*, Wolters Kluwer, sjätte upplagan, 2016.

Höök, Rolf, *Entreprenadjuridik: Förvaltning, garantitid, byggperiod, upphandling, projektering*, Norstedts Juridik, femte upplagan, 2008.

Johansson, Sture, *Entreprenadrätt och praktik*, Svensk Byggtjänst, första upplagan, 2005.

Johansson, Sture, *Entreprenadjuridiska uppsatser*, Svensk Byggtjänst, första upplagan, 2008.

Kleineman, Jan, "*Rättsdogmatisk metod*" ur antologi: Korling, Fredric, Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, första upplagan, 2013.

Källenius, Sten, *Entreprenadjuridik*, Byggnadsindustrins förlag, första upplagan, 1960.

Lehberg, Bert, *Avtalsrättens grundelement*, Institutet för bank- och affärsjuridik, första upplagan, 2004.

Lehrberg, Bert, *Avtalstolkning*, Institutet för bank- och affärsjuridik, femte upplagen, 2009.

Liman, Lars-Otto, *Entreprenad- och konsulträtt*, Svensk Byggtjänst, åttonde upplagen, 2007.

Ramberg, Christina, *Kontraktstyper*, Norstedts Juridik, första upplagen, 2005.

Ramberg, Christina, Ramberg, Jan, *Allmän Avtalsrätt*, Norstedts Juridik, nionde upplagen, 2014.

Ramberg, Christina, Ramberg, Jan, *Allmän Avtalsrätt*, Wolters Kluwer, tionde upplagen, 2016.

Samuelsson, Per, *Entreprenadavtal*, Karnov Group Sweden, första upplagan, 2011.

Svenska Teknologföreningen, *Motiv AB 72*, Svensk Byggtjänst, andra upplagan, 1985.

Thunell, Sten, *Så gick det - Domar och beslut i entreprenadvister*, Svensk Byggtjänst, 1995.

Wikander, Hugo, *Bidrag till läran om arbetsbetingstalet enligt svensk rätt*, Uppsala, 1913.

Wikander, Hugo, *Om det materiella arbetsbetinget och dess viktigaste rättsföljder*, Uppsala, 1916.



## Artiklar

Andersson, Eilert, Söderlund, Johan, "*Entreprenörens rätt till ersättning för ändringar- och tilläggsarbeten*", Juridisk Tidskrift, nr. 1, s. 3, 2002/2003.

Arvidsson, Niklas, Samuelsson, Per, "*Entreprenadrättslig fackmässighet - Synpunkter med anledning av Gotlands- domen*", Ny Juridik, nr. 1, s. 7, 2015.

Dahlberg Kolga, Hans, Odelberg, Erik, "*Gotlandsdomen: Entreprenadkontraktets fördelning av ansvaret för förhållanden som inte framgår av förfrågningsunderlaget*", Juridisk Tidskrift, nr. 1, s. 226, 2015/2016.

Ingvarsson, Anders, Utterström, Marcus, "*Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*", Svensk Juristtidning, s. 20, 2015.

Jareborg, Nils, "*Rättsdogmatik som vetenskap*", Svensk Juristtidning, s. 1, 2004.

Sandgren, Claes, "*Är rättsdogmatiken dogmatisk?*", Tidskrift for Rettsvitenskap, Vol. 118, nr. 4-5, s. 648, 2005.

Stenbeck, Torbjörn, "*Definitioner på funktionsentreprenad*", Juridisk Tidskrift, nr. 3, s. 818, 2006/2007.

## Material från Byggandets kontraktskommitté

BKK:s utlåtande (2000-04-26) angående byggsektorns standardavtal.

BKK:s yttrande (2003-01-09) till Högsta domstolen rörande innebörden av ABK 96 § 6.8 m.m.

## Elektroniska källor

Om föreningen Byggandets Kontraktskommitté:

<http://www.foreningenbkk.org/index.php/om-bkk/> Sökdatum: 2016-03-14.

Angående rådande prisbasbelopp:

<http://www.regeringen.se/artiklar/2015/08/prisbasbeloppet-for-2016-fastallt/> Sökdatum: 2016-04-21.

# Rättsfallsförteckning

## **Tingsrätt**

T 5594-12 vid Malmö Tingsrätt, "*Bureca-fallet*"

T 7716-13 vid Malmö Tingsrätt, "*Skanör-fallet*"

T 2671-14 vid Kalmar Tingsrätt, "*Sandås-fallet*"

## **Hovrätt**

RH 1989:83

## **Högsta domstolen**

NJA 1970 s. 72

NJA 1980 s. 46

NJA 1985 s. 178

NJA 2003 s. 630

NJA 2012 s. 597

NJA 2013 s. 271

NJA 2015 s. 3